

Jenni Karvonen

Kuvaileva kirjallisuuskatsaus

**SOSIOKULTTUURINEN VANHUSTYÖ IKÄÄNTYNEIDEN YMPÄRIVUORO-
KAUTISESSA PALVELUASUMISESSA**

Opinnäytetyö

Kuvaileva kirjallisuuskatsaus

**SOSIOKULTTUURINEN VANHUSTYÖ IKÄÄNTYNEIDEN YMPÄRIVUORO-
KAUISESSA PALVELUASUMISESSA**

Opinnäytetyö

Jenni Karvonen
Opinnäytetyö
Kevät 2024
Sosiaalian tutkinto-ohjelma
Oulun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan tutkinto-ohjelma, sosionomi AMK

Tekijä: Jenni Karvonen

Opinnäytetyön nimi: Sosiokulttuurinen vanhustyö ikääntyneiden ympärivuorokautisessa palveluasumisessa

Työn ohjaajat: Tarja Tapio ja Susanna Kinnunen

Työn valmistuslukukausi ja -vuosi: Kevät 2024

Sivumäärä: 46

Suomalaisen väestön ikääntyessä yhä suurempi osa ikääntyneistä tarvitsee palveluita toimintakyvyn heikentyessä. Kotihoidon ensisijaisuudesta huolimatta se osoittautuu toisinaan sopimattomaksi, jolloin turvaudutaan ympärivuorokautiseen palveluasumiseen. Myös ympärivuorokautisessa palveluasumisessa ikääntyneen tulee voida ylläpitää sosiaalista vuorovaikutusta sekä osallistua mielekkääseen, hyvinvointia, terveyttä ja toimintakykyä ylläpitävään ja edistävään toimintaan. Laadukkaassa vanhustyössä huomioidaan ikääntyneen fyysisten tarpeiden lisäksi inhimillisen ja merkityksellisen arjen mahdollistaminen eli sosiaalisuus, kulttuurisuus ja pedagogisuus.

Opinnäytetyön tarkoituksena oli kuvata sosiokulttuurista työskentelyä ikääntyneiden ympärivuorokautisessa palveluasumisessa osana ikääntyneiden toimijuuden vahvistamista ja tukemista gerontologisen sosiaaliohjauksen ja ikääntyneiden toimijuuden näkökulmasta sekä tarkastella ilmiön yhteiskunnallista ja kulttuurista merkityksellisyyttä. Tavoitteena oli toteuttaa kuvaileva kirjallisuuskatsaus, joka kokoaa aiheeseen liittyvää tutkimustietoa.

Eri tietokannoista tehtyjen hakujen pohjalta kirjallisuuskatsauksen aineistoksi valikoitui 12 tutkimusartikkelia tai väitöstutkimusta. Niiden pohjalta sosiokulttuurista vanhustyötä tarkasteltiin edellä mainituista näkökulmista. Saatujen tulosten ja niistä tehtyjen johtopäätösten perusteella sosiokulttuurinen vanhustyö huomioi ikääntyneen kokonaisvaltaisesti. Tuloksista ilmeni, että ikääntyneiden gerontologisessa ohjaustyössä vaaditaan monipuolista ja laajaa ammatillista osaamista ikääntyneiden hyvinvoinnin ja laadukkaan arjen tukemiseksi. Se huomioi ikääntyneen ihmisen fyysisenä, psyykkisenä ja sosiaalisena kokonaisuutena, jolla on oma ainutlaatuinen menneisyytensä, nykyisyytensä ja tulevaisuutensa.

Sosiokulttuurinen vanhustyö lienee aiheellinen tutkimuskohde myös tulevaisuudessa. Tämän kirjallisuuskatsauksen pohjalta sen keinoin on parhaimmillaan mahdollista parantaa ikääntyneiden elämänlaatua sekä auttaa identiteetin eheyttämisessä ikääntymiseen liittyvien muutosten, kuten palveluasumiseen muuttamisen ja erilaisten sairauksien, kuten muistisairauksien puhjetessa sekä ikävaiheelle tyypillisten menetysten, kuten läheisen kuoleman keskellä. Sosiokulttuuristen menetelmien hyödyntäminen tulisivin ottaa yhä keskeisemmäksi osaksi ikääntyneiden ympärivuorokautista palveluasumista.

Asiasanat: gerontologinen sosiaaliohjaus, sosiokulttuurinen vanhustyö, ikääntyneiden ympärivuorokautinen palveluasuminen, toimijuuden ja osallisuuden tukeminen

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Degree Programme in Social Services, Bachelor of Social Services

---

Author: Jenni Karvonen

Title of thesis: Sociocultural work in round-the-clock assisted living of the elderly

Supervisors: Tarja Tapio and Susanna Kinnunen

Term and year when the thesis was submitted: Spring 2024

Number of pages: 46

As the Finnish population gets older, an increasing part of the aging need services as their performance decreases. Despite the primarily of home care, it occasionally proves to be unsuitable, thus round-the-clock assisted living is chosen. Also in the round-the-clock assisted living, the elderly must have the ability to maintain social interactions and participate in meaningful activities promoting their welfare, health and performance. In high-quality social work the aged, in addition to considering the physical needs of the elderly, also enabling a humane and meaningful everyday life, thus sociality, culturality and pedagogically, are considered.

The purpose of this thesis was to describe sociocultural work in round-the-clock assisted living of the elderly, as part of strengthening the performance and supporting the elderly from the perspectives of gerontological social guidance and the performance of the elderly, and to view the societal and cultural significance of the phenomenon. The objective was to carry out a descriptive literature review, which collects the research information related to the topic.

Based on searches out in various databases, the research material was selected to be 12 research articles or dissertation research. Based on the selected material, sociocultural work with the aged was viewed from the previously mentioned perspectives. The results and the conclusions drawn from them indicate, that the sociocultural work with the aged comprehensively considers the elderly. The results also indicated that versatile and broad professional expertise is required in the gerontological supervision work, to support the well-being and high-quality everyday life of the elderly. It considers the person as physical, psychical, and social entity having its own, unique past, current and future.

Sociocultural work with the elderly is likely to be a relevant research topic also in the future. Based on this literature review and with the means of sociocultural work with the elderly, it can in the best case possible to improve the quality of life of the elderly, and help making their identity whole during changes related to aging, such as moving to an assisted living, and various kinds of diseases, such as the deaths of people they are close with. Therefore, utilizing the sociocultural methods should be taken as an increasingly central part of the round-the-clock assisted living of the elderly.

Keywords: gerontological social guidance, sociocultural work for the elderly, round-the-clock assisted living of the elderly, support for agency and participation

Sisällys

1	JOHDANTO	7
2	TOIMIJUUDEN JA OSALLISUUDEN TUKEMINEN OPINNÄYTETYÖN TEOREETTISENA VIITEKEHYKSENÄ	8
2.1	Gerontologinen sosiaaliohjaus	8
2.2	Sosiokulttuurisuus gerontologisessa ohjaustyössä	9
2.2.1	Sosiokulttuurinen vanhuskäsitelmä	9
2.2.2	Sosiokulttuurinen vanhustyö	11
2.3	Ikääntyneiden toimijuus	13
2.4	Osallisuus	17
3	OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS, TAVOITTEET JA TUTKIMUSKYSYMYS	19
4	KUVAILEVAN KIRJALLISUUSKATSAUKSEN TOTEUTTAMINEN	20
4.1	Kuvaileva kirjallisuuskatsaus tutkimusmenetelmänä	20
4.2	Aineiston kuvaus	21
4.3	Aineiston analysointi	25
5	TULOKSET	30
5.1	Sosiokulttuurinen työskentelytapa yhteiskunnallisesti merkittävänä ilmiönä	30
5.1.1	Ympäristögerontologian merkitys sosiokulttuurisessa vanhustyössä	30
5.1.2	Ikääntymispolitiikka ja sosiaalipolitiikka	31
5.1.3	Ikärakenteen muutokset ja vanhuskäsitelmä	31
5.1.4	Palvelurakenteen ja palvelujärjestelmän vaikutukset sosiokulttuuriseen vanhustyöhön	33
5.2	Sosiokulttuurinen työskentelytapa kulttuurisesti merkittävänä ilmiönä	34
5.2.1	Sosiokulttuurisuus on tiiviisti kytköksissä kulttuurisuuteen	34
5.2.2	Ikääntyminen kulttuurisidonnaisena ilmiönä	34
5.2.3	Kulttuuritoiminta ikääntyneiden ympärivuorokautisen palveluasumisen arjessa	35
5.3	Sosiokulttuurinen työskentelytapa osana sosiaalialan ammattilaisen ammattiosaamista	36
5.3.1	Ikääntyminen moniulotteisena ja yksilöllisenä ilmiönä	36
5.3.2	Toimintaympäristön merkitys	38
5.3.3	Sosiaalialan työ on kytköksissä kulttuurityöhön	39
5.3.4	Sosiokulttuurinen vanhustyö ikääntyneiden osallisuuden tukijana	40
5.4	Sosiokulttuurinen työskentely sosiaaliohjauksessa	41

5.4.1	Ikääntyneiden huolenpidon ja laadukkaan arjen turvaaminen.....	41
5.4.2	Sosiokulttuurisen työskentelyn ilmeneminen gerontologisessa ohjaustyössä.....	42
5.5	Sosiokulttuurinen työskentely ja ikääntyneiden toimijuus	43
5.5.1	Ainutlaatuisen elämänhistorian huomioiminen ja toimijuuden tukeminen...	43
5.5.2	Toimijuuden tukemisen lähtökohtina voimavarat ja subjektiviteetti	45
6	JOHTOPÄÄTÖKSET	46
7	POHDINTA.....	49
7.1	Sosiokulttuurinen vanhustyö ikääntyneiden ympärivuorokautisessa palveluasumisessa	49
7.2	Kirjallisuuskatsauksen luotettavuus ja eettisyys	51
7.3	Jatkotutkimusaiheita	52
	LÄHDELUETTELO	54

1 JOHDANTO

Suomalainen väestö ikääntyy ja ikääntyneiden osuus väestöstä on ollut tasaisessa kasvussa. Esimerkiksi vuonna 2000 suomalaisista 65-84-vuotiaita oli yhteensä 13,5 prosenttia, vastaavan luvun ollessa vuonna 2022 20,4 prosenttia. (Tilastokeskus 2023). Väestön ikääntyessä yhä suurempi joukko ikääntyneitä tarvitsee palveluita toimintakyvyn heikentymisen myötä. Erityisesti viimeisinä elinvuosina avuntarve kasvaa. Vaikka kotihoito onkin ensisijainen palvelumuoto, sen osoittautuessa sopimattomaksi turvaudutaan pitkäaikaiseen ympärivuorokautiseen palveluasumiseen. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2023).

Pitkäaikaisessa ympärivuorokautisessa palveluasumisessa hoidon ja huolenpidon tulee tapahtua mahdollisimman kodinomaisessa ympäristössä. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2023). Pitkäaikaista hoitoa ja huolenpitoa turvaavat sosiaali- ja terveystalvet onkin toteutettava niin, että ikääntynyt voi kokea elämänsä arvokkaaksi, turvalliseksi ja merkitykselliseksi. Hänen tulee myös voida ylläpitää sosiaalista vuorovaikutusta sekä osallistua mielekkääseen, hyvinvointia, terveyttä ja toimintakykyä ylläpitävään ja edistävään toimintaan. (Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvetuista 980/2012).

Ihmisellä itsellään onkin tarve löytää elämälleen tarkoitus ja tavat elää merkityksellistä arkielämää. Mikäli hän ei itse siihen pysty ikänsä, sairautensa tai muun seikan vuoksi, on erityisesti sosiaali- ja terveystalvet ammattilaisten tehtävä auttaa siinä. Laadukkaassa vanhustyössä huomioidaan myös fyysisten tarpeiden lisäksi sosiaalisuus, kulttuurisuus ja pedagogisuus eli inhimillisen ja merkityksellisen arjen mahdollistaminen. (Riekkinen-Tuovinen 2019).

Tässä opinnäytetyössä tarkastelen sosiokulttuurista työskentelyä osana ikääntyneiden toimijuuden vahvistamista ja tukemista. Tavoitteenani on toteuttaa kuvaileva kirjallisuuskatsaus, jossa kuvailen sosiokulttuurista työskentelyä ikääntyneiden ympärivuorokautisessa palveluasumisessa toteutuvassa gerontologisessa ohjaustyössä sosiaaliohjauksen ja ikääntyneiden toimijuuden näkökulmista.

2 TOIMIJUUDEN JA OSALLISUUDEN TUKEMINEN OPINNÄYTETYÖN TEOREETTISENA VIITEKEHYKSENÄ

2.1 Gerontologinen sosiaaliohjaus

Vanhuspalvelujen kehittymisen historiassa taustalla on ollut perinteisten ikääntymisteorioiden mukainen ajattelu, joka korostaa ikääntymistä vajavuuksien, rappion sekä irtautumisen ja passiivisuuden elämänvaiheena. Saamastaan arvostelusta huolimatta ne ovat edesauttaneet ikääntyneiden ihmisten jäämistä taka-alalle sosiaalipalveluja ja sosiaalityötä kehitettäessä, mikä näkyy esimerkiksi erilaisten ikääntyneille tarkoitettujen interventioiden kehittämisessä. Niissä sosiaalityön liikkumavara ja mahdollisuudet ovat olleet rajallisia. Biomedikaalisten vanhuuden ymmärtämisen mallien vahva asema on osaltaan lisännyt ikääntymisen konstruoimista vajavuuksien kautta ja iän käsittämistä henkilökohtaisena ongelmana. (Ray & Seppänen 2022, 237).

Sosiaaliohjaus on yhteisöjen, perheiden ja yksilöiden neuvontaa, ohjausta ja tukea erilaisiin sosiaalipalveluihin ja sosiaaliturvaan liittyen sekä yhteistyötä eri tukimuotojen yhteensovittamisessa. Ohjauksen tavoitteena on yksilöiden ja perheiden osallisuuden edistäminen vahvistamalla elämäntähtäilyä ja toimintakykyä. (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014). Ikääntyneiden parissa tehtävässä sosiaaliohjauksessa työnkuvaan kuuluu palvelutarpeen arviointiin sekä palvelusuunnitelman laatimiseen osallistuminen, taloudellinen neuvonta ja ohjaus, asiakkaan itsenäisen suoriutumisen tukeminen ja voimavarojen vahvistaminen sekä varsinkin sosiaalisen toimintakyvyn vahvistaminen. (Sarvimäki & Siltaniemi 2007, 34-36).

Sosiaaliohjaus on määritelty sosiaalityöntekijöiden sekä sosiaaliohjaajien työtavaksi. Sosiaaliohjaajan työssä painottuu työskentely asiakkaan ja hänen lähiyhteisönsä kanssa, palveluohjaus sekä asiakkaan asioiden hoitaminen viranomaisverkostoissa. Sosiaaliohjaajan työ on aktivointia, taloudellista neuvontaa ja ohjausta sekä muita asiakkaan voimavaroja vahvistavia toimia. Sosiaalihuoltolain lähtökohdana on, että sosiaalihuollossa tehtävää työtä kutsutaan sosiaalialan työksi. Sosiaalialan työn osa-alueet ovat sosiaalityö, sosiaaliohjaus ja lähihoitajan ammattitaidon mukaiset perustehtävät. (Helminen 2015, 30-32).

Vanhuskäsitys vaikuttaa oleellisesti ikääntyneiden kohtaamiseen ja heidän saamaansa hoivaan. Ikääntyneiden parissa tehtävässä sosiaalityössä haasteena on sosiokulttuurisen vanhuskäsityksen juurruttaminen käytännön vanhustyöhön, jossa sosiaalityö jää usein terveydenhoidollisen ja lääketieteellisen työn varjoon. (Seppänen & Koskinen 2022, 452).

Myös gerontologisessa sosiaalityössä on käytetty erilaisia ryhmätyön muotoja taide- ja kulttuuritoiminnassa. Siihen sisältyvät esimerkiksi kirjallisuus, kirjoittaminen, musiikki, tanssi, näytteleminen ja luova liikunta, joita pidetään myös ehkäisevän työn menetelminä. Sosiaalialan toiminnalliset työmenetelmät ovat luonteeltaan vuorovaikutuksellisia ja toimivat luovan ilmaisun ja tunnetyön välineinä. Harrastustoiminnan tärkeys arjen merkityksen ylläpitäjänä näkyy myös valtakunnallisissa tavoiteohjelmissa. (Hakonen 2008, 141).

2.2 Sosiokulttuurisuus gerontologisessa ohjaustyössä

2.2.1 Sosiokulttuurinen vanhuskäsitys

Sosiokulttuurisen vanhuskäsityksen mukaan ikääntyminen nähdään kiinteässä yhteydessä kulttuuriin, yhteiskuntaan, historiaan ja elämäntapaan. Ikääntyminen on mahdollista nähdä uutena mahdollisuutena, joka voi monessa suhteessa merkitä kasvua ja kehitystä. Ikääntyneen sairauksien ja ongelmien sijaan huomio kiinnitetään hänen voimavaroihinsa, osaamiseensa ja vahvuuksiinsa sekä niiden muuttumiseksi yksilölliseksi tai yhteisölliseksi hyväksi. Keskeistä on myös ikääntyneen positiivisten voimavarojen tukeminen eli yksilön oman kehityksen tukeminen sekä sosiaalisiin suhteisiin ja yhteisöllisyyteen panostaminen. Esimerkiksi yksilöllisen ja yhteisöllisen kasvun myötä jakamisen ja osallisuuden lisäämisen kautta on mahdollista kokea yhteisöllisyyttä. Lisäksi on tärkeää huomioida myös ikääntyneen oman kokemuksen kuuleminen, vahvistaminen ja näkyväksi tekeminen. (Hakonen 2008, 34).

Sosiokulttuurisessa vanhuskäsityksessä ikääntyneet nähdäänkin yhteiskunnan täysivaltaisina jäseninä menetyksistään huolimatta, vaikka länsimaisissa kulttuureissa toimintakyvyn alenemiseen liitetäänkin yleensä näkemys vajaasta persoonasta. Sosiokulttuurinen vanhuskäsitys esittää ikääntyneet myös sosiaalisesti osallistuvina. Lisäksi sosiokulttuurisuus tuo esiin vanhuskäsitystä, jossa vanheneminen nähdään normaalina sekä hyvänä elämänsä vaiheena ja ikääntyneet nähdään

voimavarana. Ikääntyneiden elämän historiallisuus, kulttuurisuus ja yhteiskunnallisuus sekä heidän elämäntapahtumillensa antama merkitys ja asiantuntijuus oman elämänsä asioissa tulevat näkyviin. (Karjalainen 2013, 18-19).

Sosiokulttuurisessa vanhuskäsityksessä mukana kulkeekin aina ihmisen oma elämäntarina, jota käytetään hyväksi ilmaisullisissa hetkissä osana huolenpitoa. Erityisesti dementoituneille ihmisille sen huomioiminen luo mahdollisuudet kuntouttavalle työskentelylle. (Semi 2007, 144).

Niinpä sosiokulttuurisessa vanhuskäsityksessä ikääntynyt nähdään aktiivisena osallistujana ja oman elämänsä asiantuntijana huomioiden ikäryhmän heterogeenisyys. Samalla myös marginaaliryhmien, kuten yksinäisten, köyhien, sairaiden ja syrjäytyneiden ikääntyneiden voimavaroja pyritään lisäämään huomioiden kaikkien oikeus täyteen ihmisarvoon toimintakyvystä, sosiaalisesta asemasta tai taustasta riippumatta. Sosiokulttuurisessa vanhuskäsityksessä kaikki toiminta lähteekin ihmisen elämäntilanteesta ja hänen itse asettamistaan tavoitteista. (Nuutinen 2013).

Toisaalta sosiokulttuurisuus kohdistuu toimintaan sosiaalisessa kontekstissa. Se on spesifissä ikäyhteydessä tapahtuvaa toiminta- ja ajattelumallien tuottamista sekä näiden mallien arviointia, kritiikkiä ja mahdollisesti muuttamista. Sosiokulttuurinen toiminta korostaa yksilöllisten ja sosiaalisten prosessien vuorovaikutuksellisuutta ja kulttuurista rakentumista uusintaen ja vahvistaen siten sekä yksilöllisiä että yhteisöllisiä voimavaroja. (Hakonen 2008, 34).

Toiminnallinen ja vuorovaikutuksellinen ulottuvuus koskee myös yhteiskunnan eli julkisen sektorin vastuuta ja sitoutumista ikäpolitiikkaan. Kyseiseen politiikkaan kuuluvat hyvän elämän edellytysten luominen ikääntyneille tukemalla ikääntyviä kansalaisia heidän elämänsuunnitelmiaan, vaihtoehtojen ja uusien valintojen mahdollistaminen elämänsä eri vaiheissa sekä vastuun kantaminen ikääntyvien syrjäytymisriskeistä. Arjen kulttuurissa ja elämäntapojensa sosiokulttuurisuus on siis metodista, toiminnallista ja ikääntyneiden omista voimavaroista ja subjektiviteetista määrittävää toimintaa. Tällaisessa toiminnassa ikääntyneen elämänsä saa merkityksellisyyttä vuorovaikutuksellisesti ja vastavuoroisesti osana yksilöllisiä ja yhteisöllisiä prosesseja. (Hakonen 2008, 34).

Ikääntyneiden luovuuden merkityksen ymmärtämiseen vaikuttavat myös kulttuurin ja taiteen olemus sekä ikääntyneiden yhteiskunnallinen ja sosiaalinen asema. Ikääntyneiden hoidon ja huolenpidon tulevaisuuteen vaikuttaa myös se, miten ajan ja yhteiskunnan muutos on hallinnassa. Kun

taas se, miten ajan ja yhteiskunnan muutokset ovat eettisesti hallinnassa vanhustyössä, on vanhusneuhon tulevaisuuteen vaikuttava laadullinen tekijä. Muuttuvassa yhteiskunnassa toimiminen edellyttää jatkuvaa arviointia omasta ja ympäristön tilasta eli ilmiön tarkastelua systeemisen mallin mukaisilla tasoilla. Onkin olennaista kiinnittää huomiota myös sosiaalisen ja kulttuurisen käsitteen sekä taiteen olemukseen vanhustyössä. Sosiokulttuurisen näkemyksen mukaan ikääntyneiden hoitotyön kehittäminen lähtee vanhuuden kulttuurisesta ja sosiaalisesta ymmärtämisestä, jolloin ikääntyneet nähdään sairaan hoidettavan massan sijaan persoonallisina yksilöinä, jotka kykenevät myös viisaaseen luovaan toimeliaisuuteen. Niinpä yhteisön luovuudessa olennaista on luova ilmapiiri, joka sallii vaikeidenkin ongelmien ja erilaisten tarpeiden yhteisen ratkaisemisen. Ikääntyneen tiedon ja yhteisön muodostaman megatiedon väliset ristiriidat tulevat hyvin esille yhteisissä toiminnoissa. (Väänänen 2007, 60).

2.2.2 Sosiokulttuurinen vanhustyö

Sosiokulttuurisen vanhustyön käsite koostuu sosiaalisesta, kulttuurisesta ja pedagogisesta. Sen pohjana on yhteiskunnan poliittisten ratkaisujen, fyysisen ja sosiokulttuurisen ympäristön, instituutioiden ja ikääntyneiden tarvitsemien palveluiden vaikutuksia yksilön omaan toimijuuteen tarkasteleva sosiaalitiede. Siihen kuuluva pedagogisuus tarkoittaa ikäihmisten ohjausta ja identiteetin tukemista. Sosiaalinen puolestaan sisältää läheiset, sosiaalisen kanssakäymisen, yhdessäolon ja omaisyhteistyön. (Riekkinen-Tuovinen 2019, 55; Tedre 2003, 60).

Sosiokulttuurinen vanhustyö onkin laaja ja suhteellisen uusi käsite. Se on luovuutta ja kulttuuria arvostava näkökulma, arvoja ja asennetta, jotka vaikuttavat suunnittelun, johtamisen, erilaisten käytänteiden sekä konkreettisen arjen toiminnan taustalla. Siinä luovuus, kulttuuri ja taide tuodaan eri tavoin osaksi ikääntyneiden parissa tehtävää työtä ja sen kehittämistä. Tavoitteena on ikääntyneiden hyvinvoinnin ja elämänlaadun parantaminen luovuuden, taidetoiminnan ja taidelähtöisten menetelmien avulla. (Korkalo & Mustanoja 2012, 6; Riekkinen-Tuovinen 2019, 55; Selin & Siponkoski 2022, 8).

Sosiokulttuurinen vanhustyö on myös ekosysteemisen mallin mukaisilla tasoilla ymmärrettävä sosiaalinen konteksti, voimavaralähtöistä ja osallistavaa sekä kuntouttavaa ja ennaltaehkäisevää toi-

mintaa. Ikääntyneet nähdään yksilöllisinä, tuntevina, ajattelevina, osaavina ja kykenevinä sekä kehittyvinä, aktiivisina toimijoina ja kulttuurin tuottajina. Keskeisiä arvoja ovat oikeus osallistua, oikeus taiteeseen ja kulttuuriin. Toiminnan lähtökohtina ovat ihmisen arkipäivä ja toimiminen ihmistä lähellä. Laadukkaan toteutumisen näkökulmasta koko työyhteisön toimiminen sosiokulttuurisen vanhustyön toimintaperiaatteiden mukaisesti on tärkeää. Vaikuttavuuden lisäämiseksi sen olisi myös tärkeää tulla osaksi arkea ja työyhteisön sosiaalista elämää. Se voi olla myös sosiaalistava pedagoginen työmuoto, jonka tarkoituksena on luoda sosiaalisia verkostoja lisäten samalla toiveikkautta suuntaamalla katse tulevaisuuteen. (Hakonen 2008, 48; Korkalo & Mustanoja 2012, 5,6,8,9; Stenberg 2015, 15-16).

Perinteisesti vanhustyössä ikääntyneille tarjotusta viriketoiminnasta poiketen sosiokulttuurisessa vanhustyössä ikääntyneille tarjottavissa aktiviteeteissa korostuu osallisuus. Tällöin ikääntyneet mahdollisuuksiensa mukaan osallistuvat toiminnan suunnitteluun. Toiminnan pohjana ovat ikääntyneiden omat tavoitteet, toiveet, tarpeet, haaveet, kiinnostuksenkohteet ja mieltymykset. (Kurki 2007,57; Stenberg 2015, 15).

Sosiokulttuurisen vanhustyön tavoin myös viriketoiminta sisältää taide- ja kulttuuritoimintaa, kuten pelejä, askartelua, retkiä sekä taiteen ja kulttuurin muotoja. Sosiokulttuurisessa vanhustyössä keskiössä on ikääntyneen toimijuus ja hyvinvoinnin hetkien tarjoaminen toimijuutta tukien. (Lundahl, Hakonen & Suomi 2007, 259; Rinne 2019, 290).

Luovaan toimintaan ja taiteeseen liittyvä vapaus tehdä päätöksiä ja testata omia ideoita turvallisesti. Taiteen ja symbolisuuteen tukeutuen kuka tahansa voi tutkia mennyttä, tulevaa ja kaikkea tuntematonta. Ajassa ja paikassa liikkuminen jo sinänsä hyödyttää, jäsentää elämää ja on terapeutista. (Lundahl ym. 2007, 260).

Luovat prosessit usein purkautuvat kuvina, tarinoina ja runoina. Myös yhteisötaide on tyypillisesti läsnä. Vapaa ilmapiiri ja esteetön tila ilman valmiiksi luotuja normeja tai toiminnan ahtaita tavoitteita mahdollistaa luovan toteuttamisen. Taide voi toimia vapaassa keskustelussa muistojen avaajana mahdollistaen erilaisten kokemusten jakamisen. Toisaalta ikääntyneiden luova keskustelu menneisyydestä ja kokemuksista antaa myös hyvän taustan taidetoiminnan organisoimiselle. (Väänänen 2007, 61).

Aktiivinen oleminen on mahdollista myös voimavarojen heikentyessä. Sosiaalinen ja psyykinen voimaantuminen jatkuvat ikääntymisestä huolimatta. Myös liikuntakyvytön ikääntynyt voi nauttia edelleen lempikirjoistaan tai -musiikistaan, katsella elokuvia ja kertoa elämäntarinoitaan. Eri aistikanavien kautta yhteys elämänsä elämisessä tärkeään merkitysten maailmaan mahdollistuu. (Hakonen 2008, 156).

2.3 Ikääntyneiden toimijuus

Perinteisesti ikääntyneiden toimijuus on nostettu esille lähinnä aktiivisia eläkeläisiä koskevissa keskusteluissa. Tällöin palvelua ja tukea tarvitsevien kohdalla keskustelu kohdistuu tyypillisesti hoivan kustannuksiin sekä vanhuuteen liitettäviin avuttomuuteen ja raihnaisuuteen. Tyypillisesti toimijuuden katsotaankin sisältyvän yksilön tai ryhmän toimintaan ja valintojen tekemiseen. Näin ollen toimijuuden katsotaan viittaavan ihmisen tai ryhmän kykyyn toimia tilanteissa subjekteina muokataksaan olosuhteita ja saavuttaakseen tavoitteidensa mukaisen muutoksen. (Virkola 2014, 41-42).

Usein toimijuudella viitataan brittiläisen sosiologi Anthony Giddensin (1984) rakenteistumisen teoriaan, johon myös toimijuuden viitekehys pohjautuu. Rakenteistumisen teoria tarkastelee klassista sosiologista ongelmaa eli rakenteiden ja toimijan suhdetta. Kyseisen teorian mukaan tutkimuksen kohteena tulisivat olla sosiaalisten käytäntöjen harjoittaminen ajassa ja paikassa. Giddensiläinen toimijuus jäsentyykin joissain määrin erilaisena muihin teorioihin verrattuna, sillä siinä rakenteet ja toiminta liittyvät läheisesti yhteen. Rakenteiden kaksinaisuus rajoittaa ja määrää, mutta toisaalta mahdollistaa ja ohjaa niin yksittäisten ihmisten kuin ihmisryhmienkin toimintaa. Toiminnallaan toimijat uusintavat käytäntöjä ja ilmaisevat niiden avulla olevansa toimijoita. Ihminen toimijana on rakenteiden omaksuja, kantaja, uusija ja niiden hyväksikäyttäjä. Rakenteet puolestaan luovat toimintamahdollisuuksia. Kuitenkaan esimerkiksi Margaret Archerin (2000) mukaan Giddens ei näe rakenteiden toiminnasta poikkeavaa erilaista ajallista olemassaoloa. Toiminnan tapahtuessa tässä ja nyt, rakenteet ovat kuitenkin olleet jo olemassa. (Jyrkämä 2007, 203; Virkola 2014, 43).

Esimerkiksi Viktor Marshallin (2005) mukaan toimijuudella on monia merkityksiä elämänsä elämisessä ja ikääntymiseen keskittyvässä psykologisessa ja sosiologisessa tutkimuksessa. Ensinnäkin toimijuus nähdään elämän tuottajana toimijan tuottaessa elettyä elämää toimijuuden välityksellä. Toimi-

juutta voidaan myös katsoa ympäristöllisenä proaktiivisuutena tai sopeutumisenä. Usein toimijuudella viitataan kuitenkin kulttuuriseen vastuuseen toimia jonkin asian puolesta, jolloin toimijuuden käsite merkitsee muutoshakuisuutta. (Virkola 2014, 42).

Marshallin (2005) mukaan toimijuuden neljän luonnehtivan piirteen mukaisesti ensimmäisenä sillä viitataan ihmisen kykyyn tehdä olla tavoitteellinen ja tehdä valintoja. Toiseksi ihmisellä on aina erilaisia resursseja toimijuuden harjoittamiseen, kuten kognitiiviset kyvyt, opitut taidot, tiedot tai fyysiset kyvyt sekä taloudelliset resurssit ja sosiaaliset verkostot. Kolmanneksi toimijuus merkitsee joltakin tavoitetta ilmentävää konkreettista toimintaa. Neljänneksi ihmisen tekemät valinnat ovat tarjolla olevien sosiaalisista prosesseista syntyvien mahdollisuuksien ja valintojen mukaisesti sosiaalisesti ja fyysisesti rakentuneita. (Virkola 2014, 42-43).

Toimijuuden viitekehys tuo sosiaalista näkökulmaa terveyden ja ikääntymisen tarkasteluun sekä ruumiillisuuden näkökulmaa sosiologiaan. Toimintänäkökulmasta on olennaista ymmärtää ihmiset tavoitteellisina ja aktiivisina, toiminnastaan ja sen seurauksista tietoisina toimijoina. Heillä on myös kykyä perustella eri tavoin tekojaan ja antaa toiminnalleen merkitystä toimijuuden viitekehysten ohjatessa tarkastelemaan toimintaa ja tilanteita arjessa elämänkulku-, rakenne- ja modaaliteettinäkökulmista. (Virkola 2014, 43).

Toimijuus käsitteenä perustuu uudenlaiseen ja aiempaa dynaamisempaan käsitykseen myös vanhoista ihmisistä. Se korostaa ihmisen toiminnan tavoitteellista ja merkityksellistä luonnetta. Esimerkiksi muistisairauksissaan jo pitkälle edenneitä ihmisiä on mahdollista koettaa ymmärtää ja tulkita toimijuuden näkökulmasta. (Näshlind-Ylispangar 2012, 144).

Toimijoina ikääntyvät käyttävät resurssejaan, toimivat ja tekevät valintojaan ajallisaikallisen elämäntilanteensa, siihen linkittyneiden muiden ihmisten ja sosiokulttuuristen olosuhteiden sisältämien ja avaamien mahdollisuuksien, vaihtoehtojen sekä niiden tuottamien rajoitusten ja ehtojen puitteissa. Ihminen reflektoi tilannettaan ja elämäänsä, arvioi ja harkitsee mahdollisuuksiaan ja vaihtoehtojaan tehden tämän perusteella valintoja. Toimijuus sisältääkin tietynlaisen ihmiskäsityksen, mutta käsite avaa myös tulkintakehyksen, jonka avulla voi lähestyä ihmisten elämään ja arkeen liittyviä ilmiöitä. Sen avulla voidaan tarkastella terveyden edistämistä ja siihen liittyviä ilmiöitä. Toimijuusviitekehysten pohjalta on mahdollista kommentoida kysymystä hyvästä elämästä ja vanhuudesta. (Näshlind-Ylispangar 2012, 144, 151).

Teoreettisena käsitteenä ja empiirisen tutkimuksen lähtökohtana toimijuus suuntautuu gerontologisen tutkimuksen ydinalueille, joiden kohteina ovat toimintakyky, sen käsitteellistäminen ja mittaaminen sekä sen yhteydet psykologisiin, biologisiin ja sosiaalisiin tausta- ja muihin tekijöihin. Toimijuus ja toimintakyky ovatkin tiiviisti kytköksissä myös ikääntymisen yksilötason toimintateorioihin, kuten aktiivisuus- ja irtaantumisteorioihin. Myös keskustelu aktiivisesta vanhenemisestä liittyy vahvasti ikääntyneiden toimijuuteen. (Jyrkämä 2007, 196).

Lisäksi toimijuus on vahvasti näkyvillä elämäntutkimuksen uusimmissa hahmotelmissa. Yksilöiden voidaan myös ilmaista rakentavan omaa elämäntutkimustaan ja elämänsä tulevaisuutta käyttäen hallussaan olevia resursseja sekä toimien ja tehden valintoja ajallispaikallisen tilanteensa ja sen sosiaaliskulttuuristen olosuhteiden avaamien vaihtoehtojen, mahdollisuuksien sekä niiden tuottamien rajoitusten ja ehtojen puitteissa. Olennaista on ikääntymisestä ja toimijuudesta puhuttaessa korostetut asiat. (Jyrkämä 2007, 204).

Esimerkiksi irtaantumisteorian mukaan irtaantuminen, vetäytyminen vuorovaikutuksesta on yleispätevä ja väistämätönkin seuraus vanhenemisestä ja kuoleman lähestymisestä. Puolestaan toisenlaisen, toimijuutta esiin nostavan näkymän samaan asiaan antaa Laura Catstensenin muotoilema sosioemotionaalisen valinnan teoria. Ikääntymiseen liittyy irtaantumisen käsitteellä kuvattuja asioita, sillä ikääntyvän ihmisen toimintakyky usein heikkenee. Irtantuminen on kuitenkin ohjattua eli ihminen tekee valintoja, mihin käyttää ja suuntaa hupenevat voimavaransa. Valinnat suunnataan emotionaalisesti palkitsevaan vuorovaikutukseen ja asioihin, joten olennaista onkin, että ikääntyvä ihminen on subjekti dementoitumisen seurauksista huolimatta. (Jyrkämä 2007, 204-205).

Toimijuuden modaliteetit muodostavat *osata-*, *kyetä-*, *täytyä-*, *voida-*, *haluta-* ja *tuntea* -modaliteetteihin. *Osata* -ulottuvuus viittaa laajasti taitoihin ja tietoihin, erilaisiin pysyviin osaamisiin. *Kyetä* -ulottuvuudessa puolestaan on kyse psyykkisistä ja fyysisistä kyvyistä. *Haluta* -ulottuvuus taas liittyy motivaatioon ja motivoituneisuuteen, tahtomiseen, tavoitteisiin ja päämääriin. *Täytyä* -ulottuvuuden puolestaan kuuluvat niin sosiaaliset kuin fyysiset normatiiviset ja moraaliset pakot ja rajoitukset *voida* -ulottuvuuden viitatessa kulloisenkin tilanteen ja siinä ilmenevien erilaisten rakenteiden tuottaviin ja avaaviin mahdollisuuksiin. *Tuntea* -ulottuvuus taas liittyy ihmisen perusominaisuuteen arvioida, arvottaa, kokea ja liittää kohtaamiinsa tilanteisiin ja asioihin tunteitaan. Niinpä toimijuus kaiken kaikkiaan uusiutuu, muotoutuu ja syntyy edellä esitettyjen modaalisten ulottuvuuksien yhteen kietoutuvana dynamiikkana. Kokonaisdynamiikan kannalta olennaista on sen moniulotteinen kontekstuaalisuus. Siinä sovelletaan myös ikätutkimuksen tavanomaista APC-näkökulmaa, joka

viittaa iän (*age*), ajankohdan (*period*) ja ikäryhmän (*cohort*) merkitykseen tarkasteltaessa ja analysoitaessa ikääntymiseen liittyviä ilmiöitä. (Jyrkämä 2007, 206-207).

Käytännössä siis toimijuutta ilmentävät modaaliset ulottuvuudet ovat eri tavoin ja eri asioiden suhteen yhteydessä ajankohtaan, ikään, ikäryhmään tai sukupolveen kuulumiseen sekä kulloiseenkin paikkaan tai tilaan. Yhtäältä iän karttuminen tuottaa erilaista osaamista, mutta voi myös tuoda tilanteita, joissa ei kyetäkään enää entisen tavoin. Eri ikäisinä ihmiset myös haluavat erilaisia asioita, vaikka kuuluminen tiettyyn sukupolveen voikin vaikuttaa haluttuihin asioihin. Olennaista on kyseiseen dynamiikkaan törmääminen läpi elämän. (Jyrkämä 2007, 207).

Toimijuuden modaliteettimallia voidaan soveltaa katsottaessa laajemminkin vanhustyötä ja -politiikkaa sekä ikääntymistä ja ikääntyneenä elämistä. Toimijuuden modaliteettimallia voidaan käyttää lähestyttäessä ja analysoitaessa esimerkiksi ikääntyviä yksilöitä, heidän arkielämänsä tilanteita, vanhustyön toimintakäytäntöjä, hyvinvointiteknologian sovelluksia, erilaisia fyysisiä ja sosiaalisia tiloja tai vaikkapa vanhustyön laitosten ja instituutioiden paikallisia kulttuureja. Olennaista on tarkastella, mitä ikääntynyt osaa, kykenee, haluaa, tuntee ja mitä hänen juuri kyseisessä tilanteessansa täytyy tehdä tai olla tekemättä, ja mitä kyseinen tilanne hänelle mahdollistaa. Yksilöanalyysi myös luo perustan ja lähtökohdat elämäntilanneanalyysille. Esimerkiksi muutto vanhainkotiin tai palvelutaloon on elämäntilanteen muutos, jolloin tilannetta on mahdollista analysoida niin hoidettavan kuin hoitajan näkökulmista pohtien vaikkapa odotuksia muita kohtaan. (Jyrkämä 2007, 209-210).

Myös ikääntyneiden asumispalveluyksiköissä tilanteet koostuvat erilaisista sosiaalisista toimintakäytännöistä. Niissä asukkaat ja henkilökunta ovat kanssakäymisissä toisiinsa päivittäisissä tilanteissa, kuten ruokailutilanteissa, hygieniasta huolehtimisessa ja aktiviteettitoiminnassa. Kyseisiä tapahtumia voidaan pitkälti käsitteellistää sosiaalisina toimintakäytäntöinä. Ikääntyneiden asumispalveluyksiköitä voidaankin luonnehtia erilaisista sosiaalisista toimintakäytännöistä koostuviksi sosiaalisiksi järjestelmiksi. Osallistujat ovat toimijoita, jotka ovat enemmän tai vähemmän tietoisia säännöistä ja soveltavat niitä. Heillä on resursseja, joita he käyttävät päivittäisessä elämässään. He myös antavat omalle ja muidenkin tekemisille erilaisia merkityksiä ja tulkintoja. Toiminta on enemmän tai vähemmän toistuvaa, useinkin rutinisoituvaa tai rutinoitunutta. Pitkällä aikavälillä se voi muotoutua itsestään selvyudeksi, jota on vaikeaa kyseenalaistaa. (Jyrkämä 2007, 210-211).

Haluttaessa tuoda ikääntynyt esiin toimijana, häivytetään avustajat ja avuntarve. Asumispalveluyksiköissä on vaarana, että auttajat muuttuvat toimijoiksi häivyttäen samalla ikääntyneen omaa toimijuutta. Jokainen ihminen myös asumispalveluyksiköissä ja laitoksissa on kokeva toimija. Vaikka toimijuus kävisi vähitellen huomaamattomammaksi, se ei häviä kokonaan, vaan ehkä vain muuttaa muotoaan. Ihminen voi esimerkiksi vastustaa kieltäytymällä syömästä tai heittäytymällä hankalaksi. Hän voi myös auttaa syöttäjää syömällä niin nopeasti kuin pystyy. Molemmissa kyse on ikääntyneen omasta toiminnasta. Myös kaikenlainen ympäristön tapahtumien seuraaminen ja niille merkityksen antaminen on ikääntyneen taholta tapahtuvaa toimintaa. (Tedre 2007, 73-74).

Monia ikääntymisen teorioita hallitsee käsitys aktiivisuudesta onnistuneen ikääntymisen ratkaisuna. Irtaantumisteorian mukaan puolestaan onnistunut tai hyvä ikääntyminen tapahtuu yksilön ja yhteiskunnan vähittäisenä ja molemminpuolisena irtautumisena toisistaan. Niiden rinnalle uutena teoriana on tullut ikääntyneiden ihmisten omia valintoja korostava teoria. Voimavarojen ja toimintakyvyn vähentyessä ihminen suuntaa vuorovaikutustaan emotionaalisesti palkitseviin suuntiin. Tällaisia rationaalisia valintoja ihminen tekee tietoisena, elämäänsä ja toimintaansa pohtivana toimijana. (Tedre 2007, 77).

Ikääntymisen sosiaalisuutta painottavien teorioiden viesti on, että ikääntyessäänkin ihmisen elämässä keskeisiä ovat sosiaaliset maailmat, joissa hän on mukana. Niihin liittyy tapahtumia, osallistumista, asioiden seuranta ja mukana pysymistä, vaikka näkyvä toimintaan osallistuminen muuttaisikin muotoaan ja tapahtuisi enemmän ajatuksen ja asioiden sivusta seuraamisen tasolla. (Tedre 2007, 77).

2.4 Osallisuus

Eri sukupolvien ja erilaisten elämäntapojen piirissä eläneiden ihmisten tulisikin ymmärtää toisiaan ja toistensa sukupolvikokemuksia sekä niihin perustuvia tarpeita ja toiveita. Keskeistä on erityisesti valmius vanhimpien sukupolvien edustajien huomioimiseen ja ymmärtämiseen. Sen merkityksellisyys korostuu varsinkin pyrkiessämme ymmärtämään ikääntyneelle merkittäviä asioita hänen jouluessaan luopumaan hänelle aiemmin mielekkäistä vapaa-ajan aktiviteeteistaan esimerkiksi ter-

veydentilan aiheuttaman toimintakyvyn heikentymisen vuoksi. Ikääntyneiden parissa työskennellessä edellytetäänkin riittävää gerontologista tietoa ja ymmärrystä ikääntyneen omista kokemuksista sekä toiveista laadukkaan hoivan ja mielekkään arjen turvaamiseksi. (Tapio 2019, 480).

Myös lainsäädännön puitteissa pitkäaikaista huolenpitoa ja hoitoa turvaavat sosiaali- ja terveystalvet on toteutettava niin, että ikääntynyt voi kokea elämänsä arvokkaaksi, turvalliseksi ja merkitykselliseksi. Lisäksi hänen tulee voida ylläpitää sosiaalista vuorovaikutusta sekä osallistua mielekkääseen, terveyttä, toimintakykyä ja hyvinvointia edistävään ja ylläpitävään toimintaan. Palveluiden toteutuksen on tuettava ikääntyneen osallisuutta, hyvinvointia, terveyttä, toimintakykyä ja itsenäistä suoriutumista. Asiakkaalla on myös oikeus saada laadultaan hyvää sosiaalihuoltoa ja kohtelua ilman syrjintää. (Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalveista 980/2012, Sosiaalihuoltolaki 1301/2014).

Osallisuus tarkoittaa myös ikääntyneen yksilön kiinnittymistä yhteisöön ja mukanaoloa yhteisöllisesti tärkeissä prosesseissa. Osallisuudessa keskeistä on kuuluminen johonkin, jolloin ikääntynyt ihminen kokee tulevansa kohdelluksi tasa-arvoisesti. Hänellä on oma paikkansa yhteisössä ja oikeus tulla kuulluksi häntä koskevissa päätöksissä, suunnitelmissa sekä oikeus vaikuttaa ympäristöönsä ja toimintaan. Osallisuus vahvistuu vuorovaikutuksen ja yhteistoiminnan kautta ihmisen havaitessa vaikutusmahdollisuutensa itsensä ja toisten suhteen. Se on omakohtaista sitoutumista, vastuun ottamista ja vaikuttamista asioiden kulkuun. Niinpä se nähdäänkin usein syrjäytymisen vastavoimana. Osallisuuden vahvistamiseen tarvitaan aktiivista vuorovaikutusta sekä läsnä olevaa ja kuuntelevaa työtettä. Ammatilainen on vastuussa vuorovaikutuksen toimivuudesta. (Karkkulainen, Ala-vannesluoma, Airaksinen, Varonen, Kastu & Sipi 2019, 15).

Toiminnalliset menetelmät ovat luonteva tapa tukea ikääntyneen asiakkaan osallistumista ja tehdä mielekkäitä asioita yhdessä. Toiminnallisissa menetelmissä ja voimavaralähtöisessä työtöteessä pyritään yksilön voimaantumiseen. Keinoina ovat aktiivinen läsnäolo ja ikääntyneen kuuleminen. Toiminnan kautta on mahdollista saada tietoa ikääntyneelle asiakkaalle merkityksellisistä asioista ja elämän tapahtumista. Sosiaalisen osallisuuden myötä ikääntyneiden hyvinvointi ja terveys lisääntyvät osallisuuden luodessa mielekkyyttä elämään. (Karkkulainen ym. 2019, 16).

3 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS, TAVOITTEET JA TUTKIMUSKYSYMYS

Tarkoitukseni on kuvata sosiokulttuurista vanhustyötä ikääntyneiden ympärivuorokautisessa palveluasumisessa. Tavoitteenani on tarkastella sosiokulttuurista työtapa kuvailevan kirjallisuuskatsauksen avulla. Opinnäytetyöni tutkimuskysymys on: *Millaisena sosiokulttuurinen työtapa näyttäytyy ikääntyneiden ympärivuorokautisessa palveluasumisessa gerontologisen sosiaalihjauksen näkökulmasta?* Opinnäytetyössäni kuvailen sosiokulttuurisen työtavan yhteiskunnallista ja kulttuurista merkittävyyttä sekä sen yhteyttä sosiaalialan ammattilaisen ammattiosaamisen kehittymiseen. Lisäksi kuvailen sosiokulttuurista työskentelyä ikääntyneiden osallisuuden ja toimijuuden näkökulmista.

4 KUAILEVAN KIRJALLISUUSKATSAUKSEN TOTEUTTAMINEN

4.1 Kuvaileva kirjallisuuskatsaus tutkimusmenetelmänä

Kirjallisuuskatsaukset voidaan karkeasti jakaa kuvaileviin ja systemaattisiin kirjallisuuskatsauksiin sekä meta-analyyseiin. Niistä kuvailevat kirjallisuuskatsaukset voidaan edelleen jakaa narratiivisiin ja integroiviin kirjallisuuskatsauksiin, joista ensiksi mainittu on kevyin kirjallisuuskatsauksen muoto. (Salminen 2011, 6-7). Raportoin tässä opinnäytetyössä käytettävän aineiston valintaprosessin vaiheet eksplisiittisesti integroivan kirjallisuuskatsauksen tapaan. (Kangasniemi, Utriainen, Ahonen, Pietiläinen, Jääskeläinen & Liikanen 2013, 295-296). Integroiva kirjallisuuskatsaus voidaan nähdä eräänlaisena yhdyssiteenä systemaattisen ja narratiivisen katsauksen välillä, sillä vaiheittain kuvattuna se ei juurikaan eroa systemaattisesta kirjallisuuskatsauksesta. (Salminen 2011, 6-8). Integroiva kirjallisuuskatsaus etenee prosessinomaisesti. Sen vaiheet voidaan jakaa tässäkin opinnäytetyössä toteutuviin vaiheisiin. Ne ovat 1) tutkimuskysymyksen muodostaminen, 2) aineiston kerääminen, 3) aineiston laadun arviointi ja aineiston valinta, 3) aineiston analysointi sekä 5) tulosten tulkinta ja esittäminen. (Sulosaari & Kajander-Unkuri 2016, 110). Aineiston valinta ja analyysi tapahtuvat kuitenkin osin samanaikaisesti, sillä tavoitteenani oli vastata tutkimuskysymykseen mahdollisimman relevantin aineiston kautta. (Kangasniemi ym. 2013, 294-295).

Tutkimusaineiston etsimisen aloitetaan hakutermien ja hakulauseiden määrittelyllä. Hakusanojen huolellisen ja tarkan määrittelyn myötä voidaan löytää tutkimuksen kannalta tärkeimmät tutkimukset. Hakusanoja kehiteltiin lähtökohtaisesti tietoperustan pohjalta ja niitä tarkennettiin tarpeen mukaan tutkimuksen edetessä. Hakulausekkeet määriteltiin työn kannalta sopivan tiiviisti. Ne muodostetaan yhdistelemällä hakusanoja ja Boolean-operaattoreita sekä katkaisumerkkiä * hyödyntäen. Boolean-operaattoreita AND ja OR-operaattoreita ei kannata määritellä liian tiiviisti, jotta ne eivät rajaa tutkimuksen kannalta sopivia aineistoja hakutulosten ulkopuolelle. Aineistoa arvioidaan otsikko-, tiivistelmä- ja kokotekstintasolla. Tarpeeksi kattavan haun aikaansaamiseksi tutkimuksia haetaan sähköisesti sekä manuaalisesti. (Niela-Vilén & Hamari 2016, 26). Tässä opinnäytetyössä hyödynnettäviksi tietokannoiksi valikoin journal.fi:n ja Google Scholarin. Mahdollisimman kattavien sisäänotto- ja poissulkukriteerien asettaminen lisäsi kirjallisuuskatsaukseni luotettavuutta sekä helppöti aiheeseen sopivan kirjallisuuden tunnistamista. Sisäänotto- ja poissulkukriteerejä tarkentaessa huomioin tutkimuskysymykset ja siihen liittyvät käsitteet.

Rajasin tämän kirjallisuuskatsauksen aineiston vuosien 2007 ja 2023 välille. Tarkoitukseni oli löytää mahdollisimman ajantasaisia aineistoja. Aineistojen päätavoitteena oli olla suomen- ja englanninkielisiä. Julkaisukielten rajaamisessa huomioin oman kielitaitoni. Kirjallisuuskatsaukseen hyväksyin aineistoksi tutkittua, ammatillista ja asiantuntijätietoa sekä opinnäytetöistä väitöstutkimukset. Aineistoksi valitsin kokonaan saatavilla olevat tekstit, artikkeleista mukaan otin vertaisarvioidut artikkelit. Opinnäytetyössä käytetyt aineiston sisäänotto- ja poissulkukriteerit kuvailen taulukossa 1.

TAULUKKO 1. Aineiston sisäänotto- ja poissulkukriteerit

Sisäänottokriteeri	Poissulkukriteeri
Artikkeli tai teos liittyy aiheeseen <i>sosiokulttuurinen työskentely ikääntyneiden palveluasumisessa tai gerontologisessa sosiaalihjauksessa</i>	<i>Ei liity sosiokulttuuriseen työskentelyyn ikääntyneiden palveluasumisessa tai gerontologisessa sosiaalihjauksessa</i>
Artikkeli tai teos on <i>vertaisarvioitua tutkittua, ammatillista ja asiantuntijätietoa tai väitöstutkimus</i>	Artikkeli tai teos <i>ei ole vertaisarvioitua tutkittua, ammatillista ja asiantuntijätietoa tai väitöstutkimus</i>
Aineisto on <i>maksuttomana saatavilla verkossa tai painettuna teoksena</i>	Artikkeli tai aineisto on <i>maksullinen</i>
Artikkelin tai aineiston kielenä <i>suomi tai englanti</i>	Artikkelin tai aineiston kieli on <i>jokin muu kuin suomi tai englanti</i>
Artikkeli tai aineisto on <i>julkaistu vuosien 2007-2023 välillä</i>	<i>Muu julkaisuajankohta</i>

4.2 Aineiston kuvaus

Tässä opinnäytetyössä hyödyntämäni, taulukossa 2 esittelemäni aineiston hankin taulukon 3 mukaisten hakulausekkeiden avulla. Hakutulosten perusteella valitsin työni kannalta merkityksellisimmät aineistot. Kyseisissä aineistoissa sosiokulttuurinen vanhustyö oli keskeisenä teemana yhdis-

tettynä ikääntyneiden toimijuuteen ja osallisuuteen ympärivuorokautisessa palveluasumisessa. Sosiokulttuurinen vanhustyö oli joko aineiston nimekkeenä tai otsikkona. Lähdeaineistojen pohjalta valitsin työhöni 12 artikkelia tai teosta.

TAULUKKO 2. Analysoitava aineisto

Tekijä(t) ja julkaisu- vuosi	Teoksen/artikkelin nimi
Ahos, Riitta & Ruohoniemi, Marika 2011	Vantaalaisia näkökulmia sosiokulttuuriseen vanhustyöhön ja sen kehittämiseen teoksessa Kehittämishanke muutosvoimana vanhustyössä. Laurea-ammattikorkeakoulun julkaisusarja B.42 (toim. Hannele Niiniö & Päivi Putkonen) https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/33445/Kehittamishanke_muutosvoimana_vanhustyossa_B42.PDF?sequence=1&isAllowed=y , 68-84
Hakonen, Sinikka 2008	Ikäideat ikäkäytäntöjen työkaluiksi teoksessa Kuluerästä voimavaraksi - Sosiokulttuurinen puheenvuoro ikääntymiskysymyksiin. (toim. Asta Suomi & Sinikka Hakonen). PS-Kustannus, 35-52
Kurki, Leena 2007	Sosiokulttuurinen innostaminen ikäihmisten parissa teoksessa Innostava vanhuus. (toim. Leena Kurki). Helsinki: Finn Lectura, 57-59
Lehto-Niskala, Vilhelmiina 2021	Toimintakyky hoivapolitiikan ja hoidon arjen risteyksessä. Ikääntyneiden ympärivuorokautisen hoidon asukkaiden, heidän perheenjäsentensä sekä hoitajien käsityksiä toimintakyvystä ja kuntoutuksesta. https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/133478/978-952-03-2054-6.pdf?sequence=2&isAllowed=y
Nuutinen, Teija 2014	Sosiokulttuurisen vanhustyön idea ja käytäntö. Teoksessa Ikä! Moninainen ikäosaaminen. (toim. Arja Jämsén & Tuula Kukkonen). https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/791977/B24_Moninainen-ikaosaaminen.pdf?sequence=2&isAllowed=y , 92-95
Rappe, Erja, Rajaniemi, Jere & Toppo, Päivi 2020	Hyvä asuminen muistisairaana. Gerontologia 34(2), 135-154. https://journal.fi/gerontologia/article/view/84947/53430

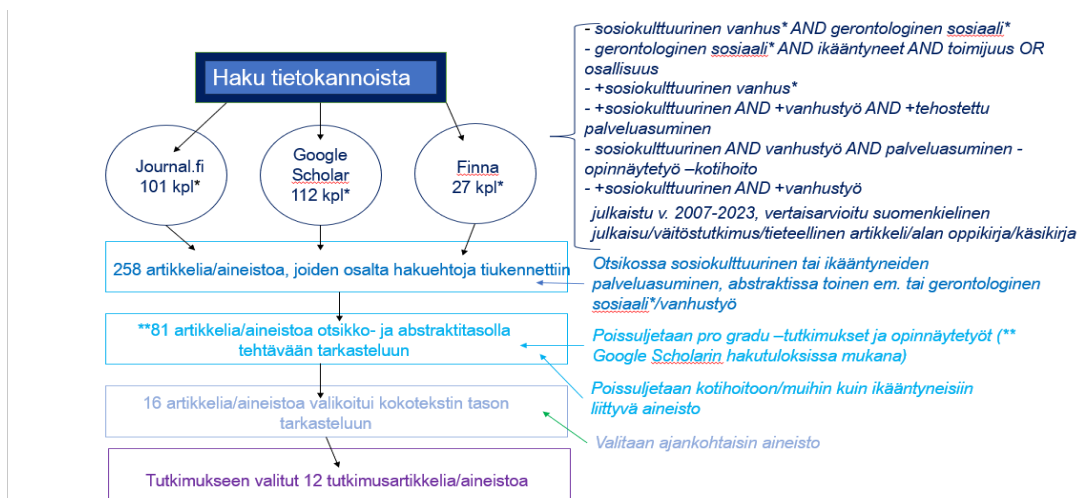
Riekkinen-Tuovinen, Sointu 2018	Sosiokulttuurista vanhustyötä paikantamassa. Gerontologia 3/2018. https://journal.fi/gerontologia/article/view/71143/36854
Riekkinen-Tuovinen, Sointu 2018	Sosiokulttuurista vanhustyötä paikantamassa: tutkimus erilaisissa vanhus-ten asumisympäristöissä. https://erepo.uef.fi/handle/123456789/18866
Semi, Taina 2007	Polkuja ilmaisulliseen vapauteen – sosiokulttuurinen innostaminen vanhus-työn yhteisössä. Teoksessa Vanhuuden monet kasvot (toim. Taimi Tulva, Ilkka Uusitalo & Kimmo Harra). Helsinki: Okka, Opetus-, kasvat- ja kou-lutusalojen säätiö, 143-154
Seppänen, Mar-jaana & Koskinen, Simo 2022	Gerontologinen sosiaalityö. Teoksessa Gerontologia (toim. Eino Heikki-nen, Jyrki Jyrkämä & Taina Rantanen). Helsinki: Duodecim, 448-457.
Toivanen, Irene 2012	Mikä tekee meistä ihmisiä. Aikuiskasvatus, 32 (3), 201-210. https://jour-nal.fi/aikuiskasvatus/article/view/93992/52670
Ylä-Outinen, Tuu-likki 2012	Ikäihmisten arki – Kotona asuvien ja palvelutaloon muuttaneiden ihmisten kertomuksia jokapäiväisestä elämästä. https://erepo.uef.fi/bitstream/han-dle/123456789/11649/urn_isbn_978-952-61-0974-9.pdf

TAULUKKO 3. Hakulausekkeet, aineiston rajaukset ja hakutulokset tietokannoittain

Tietokanta	Hakulausekkeet	Rajaukset	Hakutulokset
journal.fi	sosiokulttuurinen vanhus* AND gerontologinen sosiaali*	julkaistu v. 2007-2023, vertaisarvioitu suomenkielinen julkaisu	45 *16
journal.fi	gerontologinen sosiaali* AND ikääntyneet AND toimijuus OR osallisuus	julkaistu v. 2007-2023, vertaisarvioitu suomenkielinen julkaisu	23 *15
journal.fi	+sosiokulttuurinen vanhus*	julkaistu 2007-2023, vertaisarvioitu suomenkielinen julkaisu	33 *11

Google Scholar	+sosiokulttuurinen AND +vanhustyö AND +tehostettu palvelu- asuminen	julkaistu 2007-2023, suomenkielinen väi- töstutkimus	65 *12
Google Scholar	sosiokulttuurinen AND vanhustyö AND palveluasuminen - opinnäytetyö -koti- hoito	julkaistu 2007-2023, suomenkielinen väi- töstutkimus tai tie- teellinen artikkeli	65 *21
Finna	+sosiokulttuurinen AND +vanhustyö	julkaistu 2007-2023, suomenkielinen alan oppikirja, käsikirja tai artikkeli	27 *9

Tarkkaan suunnitelluista hakulausekkeista huolimatta tietokantahaut tuottivat myös katsauksen soveltumattomia aineistoja. Niinpä arvioin aineistojen sopivuutta otsikko- ja abstraktitasolla sekä artikkelien lukuvaiheessa myös kokotekstin tasolla. Tässä yhteydessä jätin muun muassa pelkäs-
tään aikuisten sosiaaliohjaukseen, mielenterveytyöhön tai ainoastaan terveydenhuoltoon sijoit-
vat tutkimukset tutkimusaineiston ulkopuolelle. Myös tutkimukset, jotka keskittyivät kotona asuviin
ikäntyneisiin, suljin tutkimusaineiston ulkopuolelle. Esittelen aineiston valintaprosessin vaiheittain
kuviossa 1.

KUVIO 1. Aineiston valintaprosessi vaiheittain

4.3 Aineiston analysointi

Kuvaileva kirjallisuuskatsaus on tutkimusmenetelmä, jonka tarkoitus on ymmärtää tiettyä ilmiötä keräämällä ja analysoimalla tietoa eri aineistoista. Kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessa ilmiötä voidaan tarkastella eri näkökulmista, kuten teemoittain, kategorioittain ja suhteessa käsitteisiin tai teoreettiseen lähtökohtaan riippuen tutkimuskysymyksistä. (Kangasniemi ym. 2013, 294).

Tämän kirjallisuuskatsauksen analyysissä keskityin aineiston sisäiseen vertailuun, olemassa olevan tiedon vahvuuksien ja heikkouksien arviointiin sekä perusteellisten päätelmien tekemiseen aineistosta. Aineiston analyysistä etsin aiheeseen liittyviä asioita, joita ryhmittelin sisällöllisesti.

Tutkimusaineiston analysoinnin suoritin aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä. Tarkoituksenani oli muodostaa kokonaisvaltainen ja selkeä kuvaus tutkittavasta ilmiöstä muodostamalla aineistosta yhtenäinen kokonaisuus. Valitun aineiston jaoin osiin, minkä jälkeen yhdistelin sisällöllisesti samankaltaiset osat. Lopuksi tiivistin aineistot tutkimuskysymystä vastaaviksi kokonaisuuksiksi. (Kylmä & Juvakka 2007, 113; Tuomi & Sarajärvi 2012, 101, 108-113)

Aineistolähtöinen sisällönanalyysi on mahdollista jakaa kolmeen vaiheeseen. Sen mukaisesti ensimmäisenä vuorossa oli aineiston redusointi eli pelkistäminen, toisena klusterointi eli ryhmittely ja kolmantena aineiston abstrahointi eli teoreettisten käsitteiden luominen. Tässä työssä aloitin aineiston käsittelemisen hyväksytyjen tutkimusaineistojen lukemisella ja etsimällä vastauksia tutkimuskysymyksiin. Aineistot jaoin sisältöjen perusteella, minkä jälkeen abstrahoin aineiston. Tämän prosessin avulla sain selville tutkimustulokset. (Kylmä & Juvakka 2007, 113; Tuomi & Sarajärvi 2012, 101, 108-113).

Kirjallisuuskatsauksen luotettavuuden arvioinnissa tarkastelin esimerkiksi sitä, millä tavoin perustelin tutkimuskysymyksen ja valitun aineiston. (Kangasniemi ym. 2013). Luotettavuutta tarkastelin laadullisen tutkimuksen yleisillä luotettavuuskriteereillä eli uskottavuudella, vahvistettavuudella, refleksiivisyydellä sekä siirrettävyydellä. (Kylmä & Juvakka 2007, 127-129).

Tässä kirjallisuuskatsauksessa luotettavuutta lisäsivät tarkasti valikoidut lähteet. Lähdemateriaalia tarkastelin useita kertoja ja vertailin toisiinsa. Huomioin refleksiivisyyteni eli omat lähtökohtani tulevana sosiaalialan ammattilaisena sekä aiemman työkokemukseni ikääntyneiden ympärivuorokauti-

sen palveluasumisen yksiköissä, ja tiedostin niiden vaikutukset. Tarkastelin aihetta ja lähdeaineistoani objektiivisesti. Lisäksi kiinnitin huomiota tekemieni huomioiden siirrettävyyteen eli siihen, kuinka hyvin tarkastelemaani lähdeaineistoa voitiin verrata toisiinsa. Analysoin laadullista aineistoa, joten huomioin laadullisen aineiston analysointimenetelmät. (Kylmä & Juvakka 2007, 127-129).

Laadullinen analyysi voidaan jakaa aineistolähtöiseen, teoriasidonnaiseen eli teoriaohjaavaan sekä teorialähtöiseen analyysiin. Aineistolähtöisessä analyysitavassa tutkimusaineistosta pyritään luomaan teoreettinen kokonaisuus, ja etukäteen määrittelemättömät analyysiyksiköt valitaan aineistosta noudattaen tutkimuksen tarkoitusta ja tehtävänasettelua. Teorialähtöinen analyysi puolestaan nojaa tiettyyn teoriaan tai malliin, jota lähdetään tutkimuksessa testaamaan, jolloin tutkimustulos voi uudistaa tai vahvistaa teoriaa. (Tuomi & Sarajärvi 108-111).

Tässä opinnäytetyössä tarkoitukseni oli hyödyntää teoriaohjaavaa sisällön analyysitapaa eli aiheeseen liittyvien teorioiden pohjalta tarkastella sosiokulttuurisen vanhustyön ilmenemistä käytännössä. Niinpä valitsin analyysiyksiköt aineistosta noudattaen kirjallisuuskatsauksen tarkoitusta ja tehtävänasettelua. Opinnäytetyön hakuprosessin luotettavuudesta huolehdin määrittelemällä täsmällisesti keskeiset käsitteet, hakusanat sekä hakulausekkeet. Hakusanat ja -lausekkeet muodostin kirjaston ammattilaisilta saatavan yksilöllisen ohjauksen myötä. Huolellinen termien määrittely mahdollisti minulle aiheen kannalta oleellisten lähteiden löytämisen. (Niela-Vilén & Hamari 2012, 25-26).

Sisällönanalyysissä hyödynsin taulukointia, jossa redusoin eli pelkistin ja edelleen klusteroin eli ryhmittelin alaluokkiin aineistossa esiintyvät sosiokulttuurista työskentelyä ilmentävät tai siihen liittyvät alkuperäisilmaukset. Kyseiset alaluokat puolestaan kategorisoin aineistoissa esiintyvien teemojen mukaisesti, ks. taulukko 4. (ks. Tuomi & Sarajärvi 2018, 122-130).

TAULUKKO 4. Teoriaohjaavan sisällönanalyysin eteneminen: esimerkkejä aineistosta

Alkuperäinen ilmaisu	il-	Pelkistetty ilmaisu	Alaluokka (sosiokulttuuriseen työskentelyyn liittyvä osatekijä)	Yläluokka (toimijuuden ja osallisuuden tukemisen osa-
----------------------	-----	---------------------	---	---

			alue sosiokulttuurisuuden perspektiivistä)
”Sosiokulttuurisuuden määritelmiin sisältyvät ikääntymisen paikat, kuten koti, yhteisö, palvelu- ja toimintajärjestelmä, yhteiskunta ja ikäihmisen kokemukset sosiaalisena kontekstina.” (Heinonen 2017, 39)	Sosiokulttuurisuuteen sisältyy ikääntymisen toimintaympäristöt ja ympäristögerontologia.	Sosiokulttuurinen työskentely yhteiskunnallisesti merkittävänä ilmiönä	Ikääntyneiden toimijuus, sosiokulttuurisuus gerontologisessa ohjaustyössä
”Viime vuosikymmeninä vanhusten parissa tehtävässä työssä sosiaalisen näkökulmaa on korostettu, joten on alettu puhua sosiokulttuurisesta lähestymistavasta eli vanhenemisesta sosiaalisena ja kulttuurisena ilmiönä.” (Riekkinen-Tuovinen 2018 b, 16)	Sosiokulttuurisen lähestymistavan mukaisesti vanheneminen on myös sosiaalinen ja kulttuurinen ilmiö.	Sosiokulttuurinen työskentely kulttuurisesti merkittävänä ilmiönä	Sosiokulttuurisuus gerontologisessa ohjaustyössä, ikääntyneiden toimijuus
”Vanheneminen tapahtuu historiallisessa, kulttuuri-	Historialliset, kulttuuriset, sosiaaliset ja fyysiset	Sosiokulttuurinen työskentely kulttuurisesti merkittävänä ilmiönä	Osallisuus, sosiokulttuurisuus gerontolo-

<p>sessä, sosiaalisessa ja fyysisessä tilassa, jossa osallistumisen, hyvinvoinnin ja joskus jopa elämän ehtona on tarpeellisen avun saaminen ja vastaanottaminen.” (Ylä-Outinen 2012, 25).</p>	<p>set tilat vaikuttavat keskeisesti vanhenemiseen.</p>		<p>gisessä ohjaustyössä, gerontologinen sosiaaliohjaus</p>
<p>”Vanheneminen on biologisia ja fyysisiä, psyykkisiä ja sosiaalisia prosesseja, ensisijaisesti se on biologinen prosessi, mutta näyttäytyy jokapäiväisessä elämässä myös sosiaaliseen hyvinvointiin liittyvinä ulottuvuuksina.” (Seppänen & Koskinen 2022, 451).</p>	<p>Vanheneminen on biologisen prosessin lisäksi psyykkisiä ja fyysisiä prosesseja, jotka liittyvät myös sosiaaliseen hyvinvointiin.</p>	<p>Sosiokulttuurinen työskentelytapa osana sosiaalialan ammattilaisen ammattiosaamista.</p>	<p>Gerontologinen sosiaaliohjaus, sosiokulttuurisuus gerontologisessa ohjaustyössä</p>
<p>”Sosiokulttuurisen vanhustyön käytäntö on luovaa muistelutyötä, joka parhaimmillaan auttaa ikäihmistä näkemään eletyn elämän merkityksellisyyden</p>	<p>Sosiokulttuuristen käytäntöjen avulla ikäihmisten on mahdollista nähdä eletyn elämän merkityksellisyys ja arvokkuus.</p>	<p>Sosiokulttuurinen työskentelytapa osana sosiaalialan ammattilaisen ammattiosaamista</p>	<p>Sosiokulttuurisuus gerontologisessa ohjaustyössä, osallisuus</p>

ja arvokkuuden.” (Nuutinen 2014, 93).			
”Sosiokulttuuristen tekijöiden tiedostaminen on tärkeää, jotta kokemus asumisesta muodostuisi hyvinvointia tukevaksi.” (Rappe ym. 2020, 151)	Sosiokulttuuristen tekijöiden avulla on mahdollista parantaa kokemusta asumisesta.	Sosiokulttuurinen työskentely sosiaalihojauksessa	Ikääntyneiden toimijuus, osallisuus, gerontologinen sosiaalihojaus, sosiokulttuurisuus gerontologiassa ohjauksessa työssä

Valmiin aineiston keräsin aiemmista tutkimuksista. Keskeistä oli tuoda selkeästi esille aineiston analysointi, tulokset sekä johtopäätökset. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 141). Perustelin tutkimukseen valitun aineiston siten, että se vastasi tutkimuskysymykseen ja täytti määritellyt sisäänottokriteerit, mikä lisäsi kirjallisuuskatsauksen luotettavuutta.

Tutkimusta tehdessäni noudatin sosiaalialan kompetenssien mukaista eettisyyttä. Niitä ovat ihmisiä ja perusoikeussäädösten, sosiaalialan arvojen sekä ammattieettisten periaatteiden mukaan toimiminen, oman ihmiskäsityksen ja arvomaailman merkityksen ymmärtäminen asiakastyössä sekä tasa-arvon, yhdenvertaisuuden ja moninaisuuden edistäminen ja eettisesti sekä sosiaalisesti kestäväällä tavalla toimiminen myös arvoriititilanteissa. Eettiset perustelut aiheeseen olivat erityisesti ikääntyneiden ihmisoikeuksien ja perusoikeuksien huomioiminen sekä yhdenvertaisuuden, tasa-arvon ja moninaisuuden edistäminen, jotka kuuluvat sosiaalialan ammattilaisen työhön. (Sosiaalialan ammattikorkeakouluverkosto 2023).

Hyvään tieteelliseen käytäntöön sisältyy huolellisuus, rehellisyys ja tarkkuus. Tämä koski sekä kirjallisuuskatsaukseni toteuttamista ja tulosten tallentamista, että tutkimusten ja niiden tulosten arviointia. Tutkimuksessa käytin eettisesti kestäviä tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmiä. Perustelen opinnäytetyöni eettisyyden toteutumista niin, että merkitsin aiempaan tutkimukseen sisältyvät viittaukset sekä kirjasin käyttämäni lähteet huolellisesti lähdeluetteloon. Lähteinä käytin ainoastaan vertaisarvioituja artikkeleita, väitöstutkimuksia tai sosiaalialan tietokirjallisuutta. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta TENK 2023).

5 TULOKSET

Tässä luvussa esittelen vastauksia tutkimuskysymykseeni. Sosiokulttuurisen työtavan näyttäytymistä ikääntyneiden ympärivuorokautisessa palveluasumisessa gerontologisen sosiaalihjauksen näkökulmasta tarkastelen eri lähtökohdista. Ilmiötä kuvailen yhteiskunnallisen ja kulttuurisen merkittävyyden näkökulmista. Lisäksi tarkastelen vastauksia siitä näkökulmasta, miten aihe liittyy sosiaalialan ammattilaisen ammattiosaamisen kehittymiseen. Sosiokulttuurista työskentelyä kuvailen myös sosiaalihjauksen ja ikääntyneiden toimijuuden näkökulmista.

5.1 Sosiokulttuurinen työskentelytapa yhteiskunnallisesti merkittävänä ilmiönä

5.1.1 Ympäristögerontologian merkitys sosiokulttuurisessa vanhustyössä

Sosiokulttuurisuuden määritelmiin sisältyvät ikääntymisen ympäristöt kuten koti, yhteisö, palvelu- ja toimintajärjestelmä, yhteiskunta ja ikääntyneiden kokemukset sosiaalisena kontekstina. Käytännössä siis ihmisten ikääntyminen on sidoksissa koteihin, yhteisöihin, palvelu- ja toimintajärjestelmiin sekä yhteiskuntaan. (Hakonen 2008, 33). Arjessa ympäristöt ovat fyysiskulttuurisia todellisuuksia eli sosiokulttuurisia ympäristöjä, joihin ihminen on sitoutunut kaikessa toiminnassaan. Niinpä ympäristögerontologialla onkin vahva rooli tarkasteltaessa sosiokulttuurista työskentelytapaa yhteiskunnallisesti merkittävänä ilmiönä. (Riekkinen-Tuovinen 2018 a, 176; Riekkinen-Tuovinen 2018 b, 35, 37).

Hyvin suunniteltu ympäristö tukee liikkumista esteettömyyden keinoin. Siihen sisältyvät turvalliset reitit ja helposti saavutettavat palvelut. Myös rakennetussa ympäristössä yhteys luontoon mahdollistaa esimerkiksi vuodenaikojen vaihtelun seuraamisen, tarjoaa esteettistä mielihyvää sekä auttaa ihmistä säilyttämään hänelle luontaisen yhteyden luontoon, vaikka hänen toimintakykynsä ei sallisi pidempien matkojen kulkemista. Esteettömyyden ajatuksen mukaisesti jokaisella ihmisellä tulisikin olla tasavertainen mahdollisuus osallistua yhteiskunnan toimintaan. (Ylä-Outinen 2012, 32, 129). Jo esimerkiksi luonnon ja toiminnallisen ympäristön kuten päiväkodin seuraaminen lisää ikääntyneen tunnetta osallisuudesta. (Rappe, Rajaniemi & Toppo 2020, 143).

5.1.2 Ikääntymispolitiikka ja sosiaalipolitiikka

Toimintaympäristön lisäksi vanhustyön tekemiseen vaikuttaa ikääntymispolitiikan kehystämä työntekijän toiminta. Esimerkiksi Riekkinen-Tuovisen (2018 b) mukaan ikääntymispolitiikan ja palvelujärjestelmän nykytila ei kuitenkaan vastaa riittävän kokonaisvaltaisesti ja monipuolisesti ikääntyneiden hyvinvointitarpeisiin ja arvostukseen. (Riekkinen-Tuovinen 2018 b, 15, 33). Hyvinvointi on kuitenkin yksi sosiaalipoliittisia avainkäsitteitä. Ikäihmisten hyvinvointi puolestaan rakentuu tyypillisesti koetun turvallisuuden eri osa-alueiden kautta, kuten terveys, ihmissuhteet, taloudellinen toimeentulo, asuminen ja ympäristö, sosiaaliturva ja palvelut sekä arvoihin liittyvä tasavertaisuus. (Ylä-Outinen 2012, 24, 25).

Sosiaalipoliittisen kentän tavoitteena on suojata ikääntymistä sosiaalisesti ja auttaa kattamaan uusia ikääntymisen myötä syntyneitä sosiaalisia tarpeita. Usein tässä yhteydessä käytetäänkin apuna Abraham Maslowin (1943) esittämää klassista tarvehierarkiaa. Siinä alimpana ovat fysiologiset perustarpeet, toisena turvallisuuden tarpeet, kolmantena rakkauden ja yhteenkuuluvuuden tarpeet, neljäntenä sosiaalisen arvostuksen tarpeet ja ylimpänä itsensä toteuttamisen tarpeet. Erityisesti ikääntyneiden kohdalla pääpainotuksena on usein fysiologisten perustarpeiden turvaaminen, vaikka myös ylemmän tason tarpeiden tyydyttäminen on tärkeää hyvinvoinnin näkökulmasta. (Kurki 2007, 78). Asumisen ratkaisuihin puolestaan vaikuttavat ikääntymis- ja asumispoliittiset sekä elinkeinopoliittiset tavoitteet. (Rappe ym. 2020, 145). Ikääntyneiden hyvinvoinnin turvaamiseksi edellytetäänkin yhteiskunnan eli julkisen sektorin vastuuta ja sitoutumista ikäpolitiikkaan. (Hakonen 2008, 34).

5.1.3 Ikärakenteen muutokset ja vanhuuskäsitys

Yksittäinen ihminen on osa yhteiskuntaa. Sosiaalihuollossa tapahtuvat kohtaamiset ovat myös aina yhteiskunnallisesti merkittäviä. (Nuutinen 2014, 92). Ikääntyneet tulisi nähdä myös yhteiskuntaa vakauttavana voimana. (Riekkinen-Tuovinen 2018 b, 50). Yksilön elämäntapa, yhteiskunnan historiallinen aika ja kulttuuri muodostavat monisäikeisten toisiinsa kytkeytyvien asioiden kokonaisuuksien. (Hakonen 2008, 33).

Nykyisessä vanhuskuvassa korostetaan aktiivisuutta ja voimavaroiltaan ajattelutapaa tehden samalla eroa sairauksista, köyhyydestä ja muista ongelmista kärsiviin ikääntyneisiin. (Ylä-Outinen

2012, 24). Kuitenkaan aktiivisen ikääntymisen diskurssissa ikääntyminen ei ole vain luopumista, vaan osallisuus, harrastukset, terveys ja sosiaaliset suhteet ovat keskeisiä myös ihmisen ikääntymisessä. Esimerkiksi Riekkinen-Tuovisen (2018) väitöstutkimuksessa on nostettu esille, että muun muassa WHO:n mukaan ikääntymisen peruselementtejä ovat osallistuminen, turvallisuus, terveys ja elämänlaatu. Niinpä erityisesti muistisairaiden ikääntyneiden määrän lisääntyessä tarvitaan erilaisia kuntouttavia työmenetelmiä heidän elämänlaatussa ja toimintakykynsä turvaamiseksi. (Riekkinen-Tuovinen 2018 b, 53). Lisäksi on tarve kehittää lisää heille sopivia asumisratkaisuja. (Rappe, ym. 2020, 135). Jokaisella ihmisellä tulee olla oikeus ihmisarvoiseen elämään, terveyden- ja sairaudenhoitoon, laadukkaaseen asumiseen, puhtaaseen ympäristöön, virkistykseen ja lepoon. Elämän tarkoituksellisuudentunne on keskeinen ikääntyneen hyvässä elämässä. Siihen puolestaan liittyy ihmisarvon kunnioittaminen itseisarvona, elämän mielekkyys, itsensä hyväksytyksi ja tarpeelliseksi kokeminen, mahdollisuus solidaarisuuteen ja toisten auttamiseen, toimiminen täysivaltaisena yhteiskunnan jäsenenä ja itsensä toteuttamisen mahdollisuus. (Ylä-Outinen 2012, 164).

Sosiokulttuurisessa työskentelyssä onkin pohjimmiltaan kyseessä sosiaalinen konteksti. Kyseinen sosiaalinen konteksti sidostaa vuorovaikutukselliseen yhteyteen ikääntyneen ihmisen elämänsä ja -historian sekä ikääntymisen paikat ja yhteiskunnan. Ikääntymisen kontekstia avaavat myös erilaiset ikäkäsitykset, tieto ikääntymisen moniulotteisuudesta sekä ikätiedon kokonaisuuden ilmenemistapa yhteiskunnassa ja vaikutukset ikääntyneen elämänsä kulkuihin. Ikääntymistieto ja siihen liittyvät arvot ja merkitykset saavat ilmiänsä erilaisissa arkielämän, yhteisön ja yhteiskunnan toiminnissa eli siellä, missä ihmisten elämisaailma ja systeemimaailma, organisaatio, kohtaavat. Käsitteet iästä ja ikääntymisestä ovatkin ajatuksellisia työkaluja, joiden varassa ihmiset toimivat. (Hakonen 2008, 33, 34, 35). Keskeisessä roolissa ovat lainsäädäntö, hallitus ja ministeriöiden linjaukset ja niihin perustuvat suositukset, kehittämissuunnitelmat ja -hankkeet, rahoitusinstrumentit sekä yhdyskuntasuunnittelu. (Rappe ym. 2020, 145). Näin ollen ikääntyneiden sosiokulttuurinen paikantaminen kytkeytyy näkemykseen ja tietoperustaan ikääntymisestä. Yleisessä ikäpuheessa saattavat jäädä tunnistamatta erilaiset näkemykset ja se, miten ne konstituivat ikääntymistä ja ikääntyneiden paikkaa yhteiskunnassa. (Hakonen 2008, 36).

Sosiokulttuurisessa työskentelyssä yleisenä tavoitteena on, että ihmiset kykenisivät toteuttamaan itseään persoonina, osallistumaan yhteisölliseen elämään ja integroitumaan laajempaan yhteiskuntaan osallistavalla ja myönteisellä tavalla. Heidän ääntään tulisi kuulla ja heitä tulisi arvostaa. (Kurki 2007, 78). Ikääntyvä maailma tulisi nähdä hyvin moniulotteisena ja kokonaisvaltaisena sosiaalisena ja kulttuurisena arjen olemisena, jossa huomioidaan iän lisäksi sukupuoli, sosiaalinen asema,

varallisuus ja etnisuus. Myös sosiaalinen eriarvoisuus paljastuu usein ikääntyneiden elämismaailman ja yhteiskunnan rakenteiden tasolla. (Hakonen 2008, 36).

5.1.4 Palvelurakenteen ja palvelujärjestelmän vaikutukset sosiokulttuuriseen vanhustyöhön

Ikääntyneiden parissa työskentelyssä kyse on marginaaliryhmän parissa työskentelystä. (Semi 2007, 145). Palvelurakenne on kuitenkin tunnistettu melko normitetuksi ja jäykäksi. Sosiaalipedagogisen gerontologian toimintamalleja ja ajatuksia tuomalla on mahdollista monipuolistaa palvelurakennetta ja kehittää palveluita. Tavoitteena on laadullinen transformaatio eli syvällisen sosiaalisen muutoksen aikaansaaminen ihmisen omassa elämässä ja toiminnassa sekä laajemmin yhteiskunnassa. (Riekkinen-Tuovinen 2018 b, 54). Kokemukseen ikääntymisestä vaikuttavat tilannesidonnaiset tekijät, kuten olemassa oleva palvelujärjestelmä ja läheisiltä saatu apu. (Ylä-Outinen 2012, 23).

Sosiokulttuurinen työskentely kohdistuu toimintaan sosiaalisessa kontekstissa, viitekehyksessä. Se on spesifissä ikäyhteydessä tapahtuvaa ajattelu- ja toimintamallien tuottamista sekä näiden mallien arviointia, kritiikkiä ja muuttamista. (Hakonen 2008, 34). Arjen kulttuurisutta vahvistavien toimintamuotojen kehittäminen yhteiskunnallisen toiminnan eri alueilla on keskeisessä roolissa. (Ahos & Ruohoniemi 2011, 70). Suomalaisen hoivakeskustelun perustalta tehtävässä työssä on vaarana, että ikääntyneiden omat mielipiteet ja toiveet saattavat jäädä liian vähälle huomiolle. (Kurki 2007, 59). Toisaalta liian vähäinen henkilöstö voi mahdollistaa omaehtoisen toiminnan, vaikka ikääntyneen kyvyt eivät siihen riittäisikään. Henkilöstöä lisäämällä voitaisiin mahdollistaa asukkaiden mielekäs toiminta turvallisessa ja ohjatussa tilanteessa kahden toimijan jaettuna toimijuutena. (Ylä-Outinen 2012, 114).

Käytännössä siis ikääntyneiden elämänlaatuun vaikuttavat monet yhteiskunnalliset seikat. Niitä ovat esimerkiksi eläkkeet, terveys ja hygienia, sosiaalipalvelut, kulttuuri ja vapaa-aika sekä yhdistyminen eri tavoin. (Kurki 2007, 78). Palvelujen saavutettavuuden turvaaminen myös ikääntyneille onkin tärkeässä roolissa. (Rappe ym. 2020, 144).

5.2 Sosiokulttuurinen työskentelytapa kulttuurisesti merkittävänä ilmiönä

5.2.1 Sosiokulttuurisuus on tiiviisti kytköksissä kulttuurisuuteen

Sosiokulttuurisuuteen kytkeytyy tiiviisti kulttuurisuus. Kärjistetysti sosiaalinen on osa kulttuuria kulttuurin sisältäessä laajempia ja suppeampia elementtejä sosiaalisesta. (Riekkinen-Tuovinen 2018 b, 49). Kulttuurin merkitys tarkoittaakin tässä yhteydessä kulttuurin liittämistä yhä aktiivisemmin sosiaali- ja terveydenhuollossa työskentelevien työtavaksi, mahdollisuuksien mukaan työhön kuuluvaksi elementiksi. (Riekkinen-Tuovinen 2018 a, 177). Kulttuuri on myös kollektiivista subjektiiviteettia, millä ymmärretään jonkun yhteisön omaksumaa elämäntapaa sekä elämän ja maailman kokemista mielekkääksi. (Ylä-Outinen 2012, 28). Toisaalta sen lisäksi kulttuuri vaikuttaa kussakin maassa vanhustyön työskentelytapoihin ja siinä työskentelevien ammattitaustan suhteen. (Riekkinen-Tuovinen 2018 b, 15).

5.2.2 Ikääntyminen kulttuurisidonnaisena ilmiönä

Ikääntyminen itsessään on kulttuurisidonnainen ilmiö ikääntyneiden elämän linkittyessä historialliseen ja kulttuuriseen ympäristöön. Ikääntymistä on myös mahdollista tarkastella sosiaalisena ja kulttuurisena kysymyksenä ikääntyneiden itse ollessa arvokkaita persoonia, kulttuurisia ihmisiä. lästä riippumatta ihmiset ovat sosiaalisia yksilöitä, joilla on ikäluokkansa yhteneväiset kulttuuriset ja historialliset kokemukset. (Riekkinen-Tuovinen 2018 b, 23, 50, 54)

Myös ikääntyminen tapahtuu historiallisessa, kulttuurisessa, sosiaalisessa ja fyysisessä tilassa. Siinä osallistumisen, hyvinvoinnin ja toisinaan jopa elämän ehtona on tarpeellisen avun saaminen ja vastaanottaminen. Samalla ikääntyneiden kulttuurinen asema määräytyy pitkälti olemassa olevan vanhuskäsityksen mukaisesti. (Ylä-Outinen 2012, 25). Kulttuurin ymmärtäminen on myös ihmiselämän inhimillinen perusoikeus, jossa sosiaalisen kehityksen edistäminen mahdollistuu muun muassa sosiokulttuurisen toiminnan avulla. (Riekkinen-Tuovinen 2018 b, 50). Toisaalta kulttuuriset kertomukset vaikuttavat ihmisen omien kokemusten tulkintaan, mutta myös kertojan valinnat ja toiminta ovat tiiviisti kytköksissä siihen, millaisia kertomuksia kulttuurissa kiertää. (Ylä-Outinen 2012, 25, 165).

Suomalaisessa kulttuurissa keskeisiä arvoja ovat olleet perinteiset talonpoikaiselämään liittyneet arvot, niistä tärkeimpänä ahkeruus. Ikääntyneillä avuntarvitsijoilla on tyypillisesti halu toimia itsenäisesti, mikä ei kuitenkaan toimintakyvyn heikentyessä ole mahdollista. Tällöin tavoitteisiin on mahdollista päästä toisen toimijan avulla. Vähitellen toisten tahtoon mukautuessa ikääntyneen käsitys omien kykyjen huonommuudesta muotoutuu toimintaa rajoittavaksi uskomukseksi. Vähitellen myös opitut taidot ja tiedot alkavat käyttämättöminä hiipua. (Ylä-Outinen 2012, 122).

5.2.3 Kulttuuritoiminta ikääntyneiden ympärivuorokautisen palveluasumisen arjessa

Sosiaali- ja terveysalan asiakkaat ovat kulttuurin tuottajia heidän toimintakykynsä ja kognitionsa huomioiden. Tämä tulisi huomioida osana ikääntyneiden osallisuutta ja mielekästä arkielämää. (Riekkinen-Tuovinen 2018 a, 117). Ikääntyneet ovatkin kulttuurisia toimijoita sen sijaan, että he olisivat vain kulttuurin kuluttajia ja vastaanottajia. Esimerkiksi taidetta ja kulttuuria esteettisinä kokemuksina on mahdollista käyttää muun muassa muistelun välineinä. (Hakonen 2008, 141, 144). Yhä aktiivisemmin aiheen yhteydessä on alettu puhua myös käsitteellisellä tasolla esimerkiksi siitä, että viriketoiminnan sijaan mielekkäämpää olisi käyttää taide- ja kulttuuritoiminnan käsitteitä. (Riekkinen-Tuovinen 2018 b, 52).

Ikääntyneen muuttaessa asumispalveluyksikköön hänen tulee osata tulkita uuden asuinyhteisön arjen kulttuuria ja pyrittävä omaksumaan yhteisön toimintatavat, arvot ja perinteet. Hänen tulee myös osoittaa toisille oma sitoutumisensa asuinyhteisön kulttuuriin, koska erilaiset ihmiset, tilanteet ja toimintavaihtoehdot tuottavat aikaan ja paikkaan sidottua toimintakulttuuria monenlaisissa arjen tilanteissa. (Ylä-Outinen 2012, 28, 114). Yhteisön ja ihmisten elämäkerralliset sekä sisäiset tarinat on mahdollista tuoda näkyviksi kulttuurisesti ja ilmaisullisesti suuntautuneilla työtavoilla ja menetelmillä. (Semi 2007, 143). Onkin havaittu, että toimintakulttuurit ja -mallit sekä teknologian käyttö välittävät asumisen yhteisössä sitä, millaiset mahdollisuudet asukkailla on vuorovaikutukseen, mielekkääseen tekemiseen ja liikkumiseen sekä omannäköiseensä elämään. (Rappe ym. 2020, 141).

Käytännössä kulttuurinen toiminta voi jopa eheyttää identiteettiä ja tuottaa pätevyyden tunnetta. Usein se on yhteisöllistä ja vuorovaikutuksellista, jolloin se tuottaa vertaistukea ja rikastuttaa eri sukupolvien välistä kanssakäymistä. (Hakonen 2008, 144). Monisukupolvisella toiminnalla on mieltä virkistävä ja kommunikaatiotaitoja vahvistava merkitys. (Rappe ym. 2020, 141).

Sosiokulttuurisessa innostamisessa innostajat ovat välittäjinä kansan ja taiteen välillä. Heidän pyrkimyksensä on mahdollistaa mahdollisimman monelle taide- ja kulttuurielämän eri muodoista nauttiminen. Taide- ja kulttuurielämä olisikin tärkeää saada tavoitteellisemmaksi sekä liittää se osaksi hoiva- ja asumisyksiköiden asukkaiden arkea. (Riekkinen-Tuovinen 2018 b, 17, 51). Keskeistä on rakentaa verkostoja, joista saadaan apua kulttuuristen ja osallistavien tapahtumien ja työmuotojen kuten yhteisötaiteen toteuttamiseen. (Semi 2007, 145). Onkin tärkeää kehittää kulttuurin, luovien alojen ja hyvinvointialojen yhteisen yritystoimintaa ja palvelukonseptia. (Ahos & Ruohonen 2011, 70). Niinpä myös tässä suhteessa moniammatillisuuden merkitys kasvaa koko ajan. Toisaalta lisääntyvän monikulttuurisuuden myötä myös ikääntymisen kulttuuriin ulottuvuuksiin liittyvät kysymykset ovat tärkeä huomioida. (Seppänen & Koskinen 2022, 453, 455). Esimerkiksi yhteisöllisyyttä korostavissa kulttuureissa yksinjäminen koetaan ahdistavampana kuin individualistisissa eli yksilökeskeisissä kulttuureissa, mikä vaikuttaa myös kokemuksiin kulttuurisesta toiminnasta. (Ylä-Outinen 2012, 26).

5.3 Sosiokulttuurinen työskentelytapa osana sosiaalialan ammattilaisen ammattiosuudesta

5.3.1 Ikääntyminen moniulotteisena ja yksilöllisenä ilmiönä

Sosiokulttuurinen työskentelytapa koostuu useasta eri osa-alueesta ja vaikuttaa usein eri tavoin esimerkiksi ikääntyneiden ympärivuorokautisen palveluasumisen asukkaiden arkeen. Toisaalta varsin usein se jää toiseksi fyysisen perushoidon dominoidessa ja aikatauluttaessa ikääntyneiden arkea ja vanhustyötä. Keskeistä on, että sosiokulttuurisuuteen kytkeytyy sosiaalisen ja kulttuurisuuden ohella tiiviinä osa-alueena pedagogisuus. Pedagogisuus tarkoittaa ohjauksellista työtä, jossa keskustelun, ohjauksellisuuden ja yhdessä tekemisen avulla voidaan tukea ikäihmistä arjen erilaisissa kysymyksissä esimerkiksi ikääntyneen kiinnostuksenkohteiden pohjalta. (Riekkinen-Tuovinen 2018 a, 176).

Sosiaalialaa tukee suositus kehittää vanhustyötä sosiokulttuurisempaan suuntaan. Näin ollen vanhustyötä ei rajata vain sairaanhoidoksi. (Hakonen 2008, 104-105). Usein vanhusten hoidon katsotaan kuuluvan lähes ainoastaan terveydenhuollon alaan, vaikka kyseessä on sosiaalihuoltolain mukaiset sosiaalipalvelut. Perushoidon tulisi muotoutua estävän tekijän sijaan fasilitaattoriksi vanhus-

työn kokonaisvaltaisempaan työorientaatioon, jossa perushoito ja muu ikääntyneiden kanssa tehtävä työ integroituvat paremmin toisiinsa. (Riekkinen-Tuovinen 2018 b, 8, 15). Sosiokulttuurisuuden perushoitoon integroitumisen myötä lienee mahdollista toteuttaa myös sosiokulttuurispedagogista työorientaatiota. (Riekkinen-Tuovinen 2018 a, 176). Vanheneminen onkin aina fyysinen, psyykinen, sosiaalinen ja eksistentiaalinen prosessi. Pelkkä luonnontieteellinen näkemys jättää huomiotta ihmisen oman kokemuksen ja sen, miten hän itse tuottaa ikääntymistään. Kyseinen näkemys ohittaa myös sosiaaliset ja kulttuuriset kysymykset. (Hakonen 2008, 36).

Ikääntyneillä biologiset vanhenemismuutokset ja vanhuusiän sairaudet rajaavat toimintakykyä voiden vaikeuttaa aiemmin totutun elämäntavan toteutumista. (Ylä-Outinen 2012, 33). Vanheneminen on biologisia ja fyysisiä, psyykkisiä ja sosiaalisia prosesseja, joista ensisijaisesti biologinen prosessi, joka se näyttäytyy jokapäiväisessä elämässä myös sosiaaliseen hyvinvointiin liittyvinä ulottuvuuksina. (Seppänen & Koskinen 2022, 451). Niinpä muistisairaiden parissa tärkeänä elementtinä on sosiaalisten prosessien, lääketieteen ja hoitotieteen osaaminen. (Riekkinen-Tuovinen 2018 b, 17). Esimerkiksi Maslowin (1943) tarvehierarkiassa alimmalla tasolla on fysiologiset perustarpeet, joiden tyydyttämiseen tyypillisesti kiinnitetään keskeinen huomio. Kuitenkin myös ylemmän tason tarpeet ovat yhtä lailla tärkeitä. (Kurki 2007, 78; Riekkinen-Tuovinen 2018 b, 93).

Tutkimuksissa ja ikääntymiskeskusteluissa onkin keskitytty enemmän ikääntyneiden terveysongelmiin muiden ikääntymiseen liittyvien tekijöiden sijaan. Tällöin ei välttämättä huomioida riittävästi sosiokulttuurisia tekijöitä osana ikääntymistä ja vanhustyön toimintamenetelmiä. Kokonaisvaltiossa tarkastelussa sosiaalinen ja kulttuurinen ulottuvuus tulisi huomioida paremmin fyysisen ulottuvuuden rinnalla ennaltaehkäisemällä ongelmia sekä turvaamalla heidän elämänlaatussa ja inhimillinen arki. Ikääntyneitä voidaan tukea sairauksistaan huolimatta elämässään huomioimalla sosiokulttuuriset taustatekijät. (Riekkinen-Tuovinen 2018 b, 16, 23).

Muistisairaudet etenevät ja ilmenevät aina yksilöllisesti. Sairauden ohella selviytymiseen vaikuttavat muun muassa sairastuneen aiemmat menetykset ja niistä selviytyminen sekä saatu tuki ja palvelut muun elämänhistorian lisäksi. (Ylä-Outinen 2012, 160). Vanhenemiseen liittyviä haasteita ja menetyksiä ovat esimerkiksi fyysisen toimintakyvyn heikkeneminen, fyysisen ja psyykkisen terveyden ongelmat, muutokset sosiaalisessa statuksessa ja ihmissuhteissa sekä läheisten menettäminen. Sosiaalihuollossa tarvitaankin riittävät taidot ja mahdollisuus tiedonhankintaan vanhusten sairauksiin sekä niiden lääke- ja muihin hoitomahdollisuuksiin liittyen. (Seppänen-Koskinen 2022, 451,

453). Työskentelyssä onkin aina mukana ihmisen elämäntarina, jota käytetään hyväksi ilmaisullisissa hetkissä luontevana osana hoivaa ja perustyötä. (Semi 2007, 144). Niinpä laadukkaassa gerontologisessa kuntoutuksessa huomioidaan vanhenemisen eri puolet, korostetaan vanhenemisen normaaliutta eikä sairautta sekä huomioidaan sosiokulttuurinen vanhenemiskäsitys. (Lehto-Niskala 2021, 24).

5.3.2 Toimintaympäristön merkitys

Sosiokulttuurisen työskentelytavan ilmeneminen ikääntyneiden sosiaaliohjauksessa on myös jonkin verran kontekstisidonnainen. Esimerkiksi Riekkinen-Tuovisen (2018) väitöstudiumuksessa ilmeni, että sosiokulttuurisuus ilmenee suurimmaksi osaksi hoitokodeissa ja dementiayksiköissä. (Riekkinen-Tuovinen 2018 a, 176).

Asumispalveluyksiköissäkin yksilöllisten toiveiden ja pyrkimysten sekä elinympäristön ominaisuuksien vastatessa toisiaan asukkaat voivat paremmin. (Ylä-Outinen 2012, 31). Käytännössä sosiokulttuurisuuden toteutumista mahdollistavat uudenlainen laajempi työorientaatio, rutiinien vähentäminen ja tilojen selkeämpi hyödyntäminen asukkaiden tukemiseksi. Lisäksi eettisyyden vahvat yhteydet ovat läsnä myös ikääntyneiden asumisympäristöissä, kuten tarkasteltaessa sitä, miten ikääntyneen tavat, tottumukset ja koko elämänkulkunsa otetaan huomioon. Sosiokulttuurisia ympäristöjä on mahdollista tuoda myös laitospäristöön esimerkiksi tuttuuden, vastavuoroisuuden, historiallisuuden ja yhteisöllisyyden muodoissa. (Riekkinen-Tuovinen 2018 b, 8, 28, 37). On myös eettisesti velvoittavaa huomioida ikääntynyt kokonaisvaltaisesti ja yksilöllisesti huomioiden, että ikääntyneillä on paljon elettyä elämää sekä yksilöllinen ja tärkeä elämäntarinansa kerrottavana. (Riekkinen-Tuovinen 2018 a, 177).

Sosiokulttuurisen työskentelytavan pyrkimyksenä on luoda parempi arki, ilon ja luovuuden syntyminen ikääntyneiden ja vanhustyön ammattilaisten kohtaamispaikkoihin. (Nuutinen 2014, 92). Lisäksi tavoitteena on inhimillisen yhteisön ja elämänlaadultaan hyvän arkipäivän tavoittelu. (Semi 2007, 143).

5.3.3 Sosiaalialan työ on kytköksissä kulttuurityöhön

Sosiaalialan työtä voidaan kuvailla myös kulttuurisena työnä. (Riekkinen-Tuovinen 2018 b, 16). Erityisesti sosiokulttuurisessa vanhustyössä tarvitaan ymmärrystä kulttuurista, taiteesta ja luovuudesta kaikkien ihmisten ominaisuutena. (Nuutinen 2014, 92). Myös hoivan kulttuuristen ja sosiaalisten ulottuvuuksien ymmärtäminen on välttämättömyys sosiaalisten ja kulttuuristen merkitysten kiinnittyessä kahden ruumiillisen toimijan liittoon, mikä ei kuitenkaan poissulje puhuvaa, ajattelevaa ja tuntevaa toimijaa. (Ylä-Outinen 2012, 30).

Käytännössä siis sosiokulttuurisen vanhustyön käytäntö on luovaa muistelutyötä. Parhaimmillaan sosiokulttuurinen vanhustyö auttaa ikääntynyttä näkemään eletyn elämänsä arvokkuuden ja merkityksellisyyden. (Nuutinen 2014, 93). Useille ikääntyneille on myös luontevaa jäsentää kokemustaan ja elämäänsä kertomalla. Kerrotun tarinan tarkoituksena on tehdä kokemus ymmärrettäväksi henkilön, toiminnan ja ympäristön yhdistyessä juonessa. Ikääntyneen käsitys omasta olemassaolostaan rakentuu hänen ympäröivästä todellisuudestaan saamastaan tiedosta eri ihmisten koikiessa samanlaiset ilmiöt toisinaan hyvinkin eri tavoin. Tiedonvalintaa ohjaavat myös oma arvo maailma ja uskomukset, minkä avulla käyttäytymistä, ajattelua ja toimintaa ohjaavat normit muodostuvat. (Ylä-Outinen 2012, 154, 157). Arjessa ikääntyneille tulee luoda rooleja ja areenoita, joissa he voivat muistella ja hahmottaa elämäänsä uudella tavalla ja omista lähtökohdistaan käsin. (Hakonen 2008, 45).

Ikääntyneiden vahvuuksia ja voimavaroja sekä yksilöllistä elämänhistoriaa tulisi tarkastella yhteiskunnallisessa ja kulttuurisessa ympäristössään. (Ylä-Outinen 2012, 165). Toisaalta sosiokulttuurinen toiminta itsessään korostaa yksilöllisten ja sosiaalisten prosessien vuorovaikutuksellisuutta ja kulttuurista rakentumista eli se uusintaa ja vahvistaa yksilöllisiä ja yhteisöllisiä voimavaroja. (Hakonen 2008, 34). Myös pitkä elämäkokemus, lisääntyvä viisaus, sosiaaliset taidot, perinteen kantaminen sekä uudet vapaudet ja mahdollisuudet tulevat usein esille ikääntyneiden voimavaroina ja vahvuuksina. (Seppänen & Koskinen 2022, 451). Lisäksi mielekkääksi koettu toiminta voi lievittää muistisairauksiin usein liittyvää haasteellista käyttäytymistä ja mielialaongelmia. Merkityksellinen tekeminen voi vahvistaa persoonallisuutta, fyysinen aktiivisuus ylläpitää ja edistää kognitioita, mielialaa ja päivittäisten toimintojen sujuvuutta sekä vähentää levottomuutta. (Rappe ym. 2020, 137).

Ikääntyneiden ympärivuorokautisen palveluasumisen viimesijaisuuden myötä tulisi huomioida ikääntyneiden elämänloppuvaihe ja lähestyvä kuolema. Tämän vuoksi on tärkeää ymmärtää vanhenemisen ja vanhuuden kulttuurisia, yhteiskunnallisia ja historiallisia yhteyksiä. Lisäksi ikääntyneen laaja-alainen elämäntilanteen paikantaminen olisi myös aiheellinen esimerkiksi hoito- ja palvelusuunnitelman pohjaksi. (Seppänen & Koskinen 2022, 453).

5.3.4 Sosiokulttuurinen vanhustyö ikääntyneiden osallisuuden tukijana

Gerontologisen sosiaalityön vanhuskäsitös nojaa aktiiviseen vanhuuteen. Siinä elämäkokemus kantaa eteenpäin ainutkertaisessa elämänvaiheessa, johon sisältyy muun muassa voimavaroja, kehitystehtäviä, avuntarvetta, monenlaisia tapahtumia, kriisejä ja luopumista. (Ylä-Outinen 2012, 165). Viime vuosikymmeninä ikääntyneiden parissa tehtävässä työssä on korostettu sosiaalisen näkökulmaa. Näin ollen on alettu keskustella sosiokulttuurisesta lähestymistavasta eli ikääntymisestä kulttuurisena ja sosiaalisena ilmiönä. (Riekkinen-Tuovinen 2018 b, 16). Sosiokulttuurinen näkökulma tarkastelee yhteisön jäsenenä ihmistä, jonka toiminta ymmärretään kontekstuaaliseksi, yhteisölliseksi ja kulttuurisesti värityneeksi. Ikääntyminen nähdään myönteisenä elämänvaiheena, historiallisena ja kulttuurisena ilmiönä, ei sairauksia ja raihnaisuutta korostaen. (Ylä-Outinen 2012, 31, 165). Sosiokulttuurisuus on myös ikääntymisen sosiaalinen konteksti ja vuorovaikutuksellista toimintaa, joka uusintaa yksilöllisiä ja yhteisöllisiä voimavaroja. (Hakonen 2008, 33). Siinä yhdistyvät kasvatuksellinen, sosiaalinen ja kulttuurinen toiminta. Tavoitteena on tarjota ikääntyneelle mahdollisuus tuoda esille tarinoitaan, tunteitaan, kiintymystään, muistojaan, haaveitaan, uskallusta, nautintoja, tekemisen ja kokemisen iloja sekä voimavaroja. (Semi 2007, 143).

Erilaisten ikäkäsitysten tunnistaminen ja monitieteinen ammattikäytäntö myös antavat ajatuksellisia ja toiminnallisia työvälineitä tuottaa uudenlaista ikääntymiskäsitystä sosiokulttuurisesta näkökulmasta. (Hakonen 2008, 33). Aktiivisuuteen kannustaminen kuitenkin vaatii työntekijältä sensitiivisyyttä ja ikääntyneen hyvää tuntemista. (Riekkinen-Tuovinen 2018 b, 25). Elämänlaadun ulottuvuudet kiinnittyvät sosiokulttuuriseen seniorikäsitkseen ja voimavarojen ymmärtämiseen fyysisinä, psyykkisinä, sosiaalisina ja ympäristöllisinä. Mielekästä ja merkityksellistä toimintaa voi hahmottaa intensiteetin ja tavoitteellisuuden mukaan ajankäyttönä, harrastus- ja virkistystoimintana tai taide- ja kulttuuritoimintana. (Hakonen 2008, 122, 141).

Sosiokulttuurisen toiminnan perustana on suunnittelu ja päämäärätietoinen aito toiminta. (Semi 2007, 146). Toisaalta tulee pyrkiä luomaan myös osallistumisen prosesseja aluksi niin, että herätellään ikääntyneiden vastuullisuutta ja aloitteellisuutta. Sen jälkeen dynamisoidaan sosiaalisia verkostoja ja rohkaistaan ihmisiä vuorovaikutukseen toistensa kanssa. Lopullisena tavoitteena on, että jokainen kykenisi rakentamaan nykyisyytään ja tulevaisuuttaan niin persoonallisesti kuin yhteisöllisestikin. Toiminnan perustavoitteena on yksilöisen ja yhteisöjen kyky mahdollisuuksiensa mukaan ottaa pääosa toimijoina omassa elämässään ja kehityksessään sekä aikaansaada osallistumista. Lisäksi luodaan monipuolisen kommunikaation mahdollistavia tilanteita yksilöiden ja ryhmien välille sekä stimuloidaan monenlaisia kulttuurisen ja sosiaalisen kehityksen prosesseja. (Kurki 2007, 70, 78). Yhteenkuulumisen ja yhteisöllisyyden kokemukset myös edistävät hyvinvointia. Kommunikatiiviskykyjen heikentyessä ympäristön myönteinen, hyväksyvä ja kannustava asenneilmapiiri tulevat yhä tärkeämmäksi. (Rappe ym. 2020, 137).

5.4 Sosiokulttuurinen työskentely sosiaaliohjauksessa

5.4.1 Ikääntyneiden huolenpidon ja laadukkaan arjen turvaaminen

Huolenpito tulisi toteuttaa aina ikääntyneiden tarpeita ja toiveita kuunnellen sekä heidän autonomiansa tukien. Heitä tulisi kannustaa ja rohkaista itsenäiseen toimintaan. Jotta kokemus asumisesta ympärivuorokautisen palveluasumisen yksikössä koettaisiin hyvinvointia tukevaksi, tulisi tiedostaa sosiokulttuuriset tekijät. (Rappe ym. 2020, 141, 151). Hyvä arkielämä on myös työntekijöiden käsittelemistä. Erityisesti yli 80-vuotiaiden sukupolvi on herkästi vähään ja kaikkeen tyytyväisiä, koska tyypillisesti kovia kokeneen elämänhistoriansa myötä heillä voi olla taipumusta arvioida asioita sen perusteella, että ”asiat voisivat olla huonomminkin”. (Riekkinen-Tuovinen 2018 b, 102).

Hyvän arjen turvaamiseksi tärkeässä roolissa on psykososiaalisesta hyvinvoinnista huolehtiminen sekä mielekäs päivittäinen toiminta. Keskeisiä ovat autonomiaa, identiteettiä ja itsetuntoa vahvistavat aktiviteetit. (Riekkinen-Tuovinen 2018 b, 37, 42). Etenevä muistisairaus kuitenkin verottaa usein ikääntyneiden osaamista ja toimijuutta. He eivät välttämättä itse osaa arvioida tilannettaan, vaan kokevat toimintansa hyödylliseksi, vaikka se näyttäytyisi erilaisena muille ihmisille. (Ylä-Outinen 2012, 33). Sosiokulttuurisessa työskentelyssä keskeistä onkin huomioida arjessa olevat voimavarat sekä sosiaalisen ja kulttuurisen kompetenssin vahvistaminen. (Riekkinen-Tuovinen 2018 b, 50).

Luovan ryhmätoiminnan tavoitteena on helpottaa ikääntyneiden keskinäistä vuorovaikutusta, työntekijän näkökulmasta puolestaan päästä tutkimaan lähemmin asiakkaan elämäntilannetta ja -historiaa, haaveita ja pyrkimyksiä sekä käsityksiä itsestään ja muista. (Nuutinen 2014, 93). Niinpä ihmistä tuetaan persoonana, mutta osana yhteisöään. (Riekkinen-Tuovinen 2018 b, 121). Sosiokulttuurisen työskentelyn sosiaalinen ulottuvuus keskittyy yhteisön vahvistamiseen. Toiminnan päämääränä on persoonien yhteen saattaminen ja yhteisten kokemusten jakaminen. (Toivanen 2012, 203).

Sosiokulttuurinen ryhmätoiminta on suunnitelmallinen prosessi. Onnistuessaan se on myös kiinteä tai säännöllinen osa arkea muun perushoitotyön tavoin. (Nuutinen 2014, 93). Sosiokulttuurisuuden tulisi olla esillä myös yksilöllisissä hoito- ja palvelusuunnitelmissa. (Riekkinen-Tuovinen 2018 b, 137).

Sosiokulttuurinen työskentely on ikääntyneiden tukemista aktiivisuudessa ja täysipainoisessa osallistumisessa arkipäiväänsä. Arki kuuluukin inhimilliseen elämään, mutta se voi olla myös miellyttävää ja tyydyttävää. (Riekkinen-Tuovinen 2018 b, 54, 56). Samalla huomioidaan ikääntyneiden elämäntarinoiden ja kokemusten merkityksellisyys. (Nuutinen 2014, 92). Mielekäs toiminta kuntouttaa, ja siihen osallistuminen on myös ikääntyneiden ja muistisairaiden oikeus. Kuntoutuksen avulla pyrkimyksenä on hyödyntää ympäristön tarjoamia toimintamahdollisuuksia ja vahvistaa yksilön voimavaroja, elämän mielekkyyttä ja hallintaa. Tekemisen mielekkyys löytyy ihmiselle itselleen tärkeistä asioista. Merkitykselliseen toimintaan osallistuminen myös ylläpitää ikääntyneiden omia voimavaroja ja vahvistaa identiteettiä, vaikka passiivinenkin osallistuminen lisää hyvinvointia. (Ylä-Outinen 2012, 35, 138).

5.4.2 Sosiokulttuurisen työskentelyn ilmeneminen gerontologisessa ohjaustyössä

Ikääntyneiden parissa tapahtuvan työskentelyn tulisi tapahtua sosiokulttuurisen innostamisen filosofian hengessä. Ikääntyneiden asukkaiden sosiaalista elämää, autonomian säilymistä ja valintojen tekemisen mahdollisuuksia tulisi pyrkiä tukemaan kaikissa arkielämän toiminnoissa. (Toivanen 2012, 208). Ikääntyneiden osallistamista tulisi tapahtua mahdollisuuksien mukaan arjen rakentamisessa. Työntekijät toimivat innostajina, jotka miettivät toimintaa yhdessä ikääntyneiden sekä hei-

dän mahdollisen lähipiirinsä kanssa. (Riekkinen-Tuovinen 2018 b, 51, 53, 54). Keskeistä on yksinäisyyden vähentäminen ja poistaminen monin eri tavoin, kuten keskustelu- ja toimintaryhmien, sururyhmien, taideterapia, kotieläinten hoitoon osallistumisen ja yksilöterapiain keinoin. (Ylä-Outinen 2012, 35).

Käytännön toimintamenetelmiä onkin useita. Ryhmätoiminnassa ikääntyneitä voidaan auttaa muun muassa löytämään sanoja tunteille, ajatuksille ja mielikuville, jotka eivät vielä tai enää ole sanallista tasolla. (Nuutinen 2014, 92). Keskeisiä menetelmiä ovat muun muassa pelit, juhlapäivät, kulttuuritapahtumiin tai aktiviteetteihin osallistuminen, arjen jatkuvuuden turvaaminen, valokuvien ja erilaisten esineiden näkyville laittaminen, ikääntyneen aiemman arjen huomiointi tapoineen ja totumuksineen sekä joissain määrin kunkin toimintayksikön toimintakulttuuri. (Riekkinen-Tuovinen 2018 b, 129).

Kulttuurinen ulottuvuus keskittyy luovuuden ilmaisun kehittämiseen esimerkiksi musiikin, taiteen, käsitöiden ja kirjallisuuden keinoin. Lisäksi muun muassa aivojumppa-, kirjanluku- ja elämänkertaryhmät sekä musiikki, kukkienhoito, ruuanlaitto ja leipominen sekä raamattupiirit kuuluvat sosiokulttuuriseen toimintaan. (Toivanen 2012, 208). Toiminnassa voidaan hyödyntää myös erilaisia taiteen menetelmiä sekä elokuvaa, draamaa, tanssimista ja liikuntaa. (Hakonen 2008, 141; Nuutinen 2014, 92). Niinpä myös yhteisulkoilut, jumppatuokiot, oppilaitosyhteistyö, seurakunnan ja vapaaehtoisten kanssa tapahtuva työskentely retkineen ja juhlineen ovat sosiokulttuurisen työskentelyn muotoja. (Ylä-Outinen 2012, 135). Keskeisiä ovatkin toiminnan tavoitteellisuus sekä menetelmien käyttö kokemuksellisesti ja elämyksellisesti. (Semi 2007, 144). Vuorovaikutusta voidaan tukea myös teknologian avulla esimerkiksi tekemällä digitaalisia elämäkertoja, joiden avulla henkilökunnalle voidaan muodostaa monipuolinen kuva asukkaan elämänhistoriasta. Sillä on myös identiteettiä ylläpitävä ja muistikuvia vahvistava merkitys. (Rappe ym. 2020, 141).

5.5 Sosiokulttuurinen työskentely ja ikääntyneiden toimijuus

5.5.1 Ainutlaatuisen elämänhistorian huomioiminen ja toimijuuden tukeminen

Ikääntyneiden parissa toimijuuden tukemiseksi on tärkeää huomioida ikääntyneen taustatiedot ja elämänhistoria. Toimintakyvyn heikkenemisestä huolimatta ikääntyneet ovat aikuisia ihmisiä, joiden kanssa työskentelymenetelmien perustana on ainutkertaisen elämäkokemuksen rikkaus, hänen

itsensä sille antamat merkitykset, kiinnostuksenkohteet, ilon ja surun aiheet. (Nuutinen 2014, 93). Mielekäs ja merkityksellinen arki voivat rakentua ikääntyneiden aineellisten ja kulttuuristen voimavarojen varaan. (Hakonen 2008, 36).

Ikääntyneiden asiakuus rakentuu vanhuudesta ainutlaatuisena elämänvaiheena omine kehitystehtävineen ja kehityskriiseineen. Vanhuuden tärkeitä kehitystehtäviä ovat selviytyminen ikämuutosten kanssa sekä oman psykohistoriallisen näköalan muovaaminen. (Seppänen & Koskinen 2022, 451). Osana vanhuuden kehitystehtävää onkin eletyn elämän jäsentäminen ja eletyn elämän pohtiminen eli oman elämän eheyttäminen. On tärkeää kiinnittää huomio ikääntyneen elämän sosiaalisiin, kulttuurisiin ja pedagogisiin ulottuvuuksiin. (Riekkinen-Tuovinen 2018 b, 18). Tyypillisesti ikääntymisen osana erityisesti toimintakyvyn heikentyessä keskeistä on oman elämän arviointi ja jäsentäminen. Siihen kuuluu oman elämän eheyttäminen ja minuuden kohtaaminen sekä menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden jäsentäminen, halu jättää merkki jälkeensä omasta elämästään. (Seppänen & Koskinen 2022, 452). Henkilön elämänsä merkitys, yksilöllisen elämän kokemusten ja elämänvaiheiden linkittyminen yhteiskunnan historialliskulttuuriseen kontekstiin korostuvat. (Riekkinen-Tuovinen 2018 b, 50).

Elinvuosien myötä ikääntynyt voi tuoda elämäänsä tai ikääntyneen elämään voi tulla uusia elämää rikastuttavia sisältöjä ja ulottuvuuksia. Ne täydentävät ikääntyneen elämää voiden samalla auttaa häntä henkisessä kasvussa sekä vanhuuden kehitystehtävän toteuttamisessa. (Riekkinen-Tuovinen 2018 b, 57). Yksittäisen ihmisen elämänsä kokemus tulisikin nähdä kuin aarrearkkuna, josta työntekijän ja muiden ikääntyneiden kanssa nostetaan esille kokemuksia, muistoja, elämyksiä, onnistumisia ja menetyksiäkin. (Nuutinen 2014, 93).

Kuitenkin toimintakyvyn ja terveyden heikkenemisellä on suuri sosiaalinen merkitys ikääntyneen mielen vireyteen. Myös eletty elämä vaikuttaa siihen, miten ikääntynyt kokee toimintakyvyssään ja terveydessään tapahtuvat muutokset. (Ylä-Outinen 2012, 29). Työskentelyn lähtökohtana tulee olla asiakaslähtöisyys eli ikääntyneen yksilöllisen tilanteen, toiveiden ja tarpeiden huomioiminen. Myös perheen ja läheisten roolia työskentelyn onnistumiselle pidetään tärkeänä. (Lehto-Niskala 2021, 24).

5.5.2 Toimijuuden tukemisen lähtökohtina voimavarat ja subjektiveetti

Arjen kulttuurissa ja elämäkäytännöissä sosiokulttuurisuus tarkoittaa metodista, toiminnallista sekä ikääntyneiden omista voimavaroista ja subjektiveetista määrittyvää toimintaa. Elämäkulku saa merkityksellisyytensä vuorovaikutuksellisesti ja vastavuoroisesti osana yksilöllisiä ja yhteisöllisiä prosesseja. (Hakonen 2008, 34). Kuntouttavassa työskentelyssä korostetaan ikääntyneen omaa sitoutumista, motivaatiota ja aktiivisuutta. (Lehto-Niskala 2021, 24).

Sosiokulttuurisessa työskentelyssä kyseessä on myös muutostyö. Se kohdentuu yksilön ja ympäristön suhteeseen, sosiaalisiin suhteisiin ja rooleihin sekä osallisuuden ja yhteisöllisyyden kysymyksiin, minkä vuoksi asiakastyössä ihmistä tarkastellaan kokonaisuutena ja osana ympäristöään. Kodin ollessa osa identiteettiä palveluasumiseen muuttavan identiteetti rakentuu muutoksen ympärille. Ikääntyneen toimintamahdollisuudet ovat myös kytköksissä auttajiin. Toimintakyvyn vajeista kärsivä voi olla toimija toisen avulla, mikäli auttaja huomaa ikääntyneen tarpeen, haluaa toimia yhdessä sekä osaa kuunnella sanallista ja sanatonta viestintää. (Ylä-Outinen 2012, 32).

Toimijuuden tukemiseksi työntekijä näkee ikääntyneen asiakkaan voimavarat, kiinnostuksenkohteet sekä elämäntarinoille ja selviytymisen keinot uudella tavalla. Persoonakeskeisyys, ajan antaminen elämäntarinoille ja luovuudelle sekä yksilön ainutkertaisuuden korostaminen ovat tärkeässä roolissa. (Nuutinen 2014, 93, 94). Sosiokulttuuriseen työskentelyyn kytköksissä olevassa taiteellisessa toiminnassa ikääntyneet, omaiset ja henkilökunta voivat olla aktiivisia toimijoita tekijöinä, näkijöinä ja kokijoina. (Semi 2007, 143). Tärkeää on ikääntyneen toiminnan ja aktiivisuuden ylläpito. Niinpä aktiivisuuden ja itsemääräämisoikeuden säilyminen takaavat onnellisen vanhenemisen. (Kurki 2007, 69).

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Sosiokulttuurisella vanhustyöllä on gerontologisen sosiaalihojauksen ja ikääntyneiden toimijuuden tukemisen lisäksi monia yhteiskunnallisia ja kulttuurisia merkityksiä. Kirjallisuuskatsauksen pohjalta on mahdollista todeta kulttuuristen, yhteiskunnallisten ja sosiaalihojauksellisten seikkojen sekä ikääntyneiden toimijuuden olevan tiiviisti kytköksissä toisiinsa. (ks. luvut 5.1, 5.2 ja 5.3)

Yhteiskunnalliset tekijät, kuten vallitseva ikääntymispolitiikka sekä sosiaali- ja terveystalouteen suunnatut resurssit vaikuttavat omalta osaltaan sosiokulttuurisen vanhustyön toteuttamismahdollisuuksiin. Esimerkiksi vallitsevat ikääntymiskäsitykset vaikuttavat monin eri tavoin esimerkiksi ikääntyneille tarjottaviin palveluihin, arjessa suoriutumiseen ja elämän mielekkyyteen. Lisäksi asunon sijainti vaikuttaa siihen, miten ikääntynyt kokee integroitumisensa yhteiskuntaan ja lähiyhteisöön. Ne ovat myös kytköksissä ikääntyneen kokemukseen omasta toimijuudestaan ja mahdollisuuksista olla aktiivinen toimija. (Rappe ym. 2020, 143; Ylä-Outinen 2012, 32, 129).

Asuinyhteisöissä vallitsevat kulttuurit ja toimintaympäristöt vaikuttavat osaltaan sosiokulttuurisen toiminnan mahdollisuuksiin. Toisinaan asumispalveluyksikössä asumisen on todettu lisäävän sosiokulttuurisen työskentelyn mahdollisuuksia. Lisäksi käytävissä olevat henkilöstöresurssit vaikuttavat työskentelyn toteutumiseen ja sitä kautta myös ikääntyneen toimijuuteen. Riittävä määrä riittävän osaavaa henkilöstöä mahdollistaa aktiivisen osallistumisen silloinkin, kun toimintakyky ei sitä sallisi itsenäisesti. Ihanteellisessa tilanteessa henkilöstöllä on ammatillisen osaamisensa lisäksi kulttuurista osaamista tai mahdollisuus tehdä yhteistyötä muiden toimijoiden kanssa. (Rappe ym. 2020, 145; Riekkinen-Tuovinen 2018 b, 15, 33; Ylä-Outinen 2012, 24, 25).

Toimintaa kehystää kuitenkin ikääntymispolitiikka jokaisen yksittäisen ihmisen ollessa osa yhteiskuntaa ja sosiaalihuollon kohtaamisten ollessa aina myös yhteiskunnallisesti merkittäviä. Käsitteenä hyvinvointi on yksi sosiaalipoliittisia avainkäsitteitä, joka ikääntyneiden kohdalla rakentuu useista sosiaalipolitiikkaan kytköksissä olevista osa-alueista. Niitä ovat muun muassa koettu turvallisuus, terveys, ihmissuhteet, taloudellinen toimeentulo, ympäristö ja asuminen, sosiaaliturva ja palvelut sekä tasavertaisuus. (Nuutinen 2014, 92; Ylä-Outinen 2012, 24, 25).

Sosiokulttuurinen työskentelytapa nostaa myös sosiaaliset ja psyykkiset perustarpeet fysiologisten tarpeiden tyydyttämisen rinnalle ikääntyneiden sosiaalihojauksessa. Vaikka turvallinen ja laadukas

elämä edellyttääkin fysiologisten perustarpeiden tyydyttämistä, niiden lisäksi sosiaalinen ja psyykinen hyvinvointi ovat keskeisessä roolissa pohdittaessa ikääntyneen elämänlaadun turvaamista. Sosiokulttuurisen vanhustyön sosiaalisista ja kulttuurisista painotuksista huolimatta ikääntyneiden fysiologisten perustarpeiden huomiointi on kuitenkin tärkeässä roolissa, koska erityisesti ympäri- vuorokautisessa palveluasumisessa ikääntyneillä asiakkailla on tyypillisesti useita sairauksia, jotka vaikuttavat toimintakykyyn, mutta edellyttävät ammattilaisilta muun muassa riittävää lääkehoidon osaamista sekä osaamista erilaisista sairauksista ja niiden hoidosta. (Kurki 2007, 78; Riekkinen-Tuovinen 2018 b, 93; Seppänen & Koskinen 2022, 451).

Toisaalta sosiaalinen itsessään on kytköksissä kulttuuriseen ja kulttuurinen puolestaan sosiaali- seen kaiken toiminnan tapahtuessa kulttuurisissa ympäristöissä. Niin asiakkailla kuin työntekijöilläkin on omat elämänsähistoriansa, jotka puolestaan ovat sidoksissa kulttuuriin ja aikakauteen. Ne taas vaikuttavat ihmisten kokemukseen menneestä, nykyisyydestä ja tulevaisuudesta. Ainutlaatuisen yksilön ainutlaatuista elämäkokemusta voidaan tarkastella sekä yksin että yhdessä muiden kanssa. Parhaimmillaan se voi auttaa työntekijää tuntemaan asiakkaansa paremmin ja näin ollen mahdollistaa yksilöllisen kohtaamisen yksilöllisine hoito- ja palvelupolkuineen. Niinpä esimerkiksi tämän kirjallisuuskatsauksen aineistojen pohjalta voidaan todeta, että sosiokulttuurisia menetelmiä tulisi hyödyntää muun muassa laadittaessa asiakkaalle hoito- ja palvelusuunnitelmia. (Riekkinen-Tuovinen 2018 a, 177; Riekkinen-Tuovinen 2018 b, 49; Semi 2007, 144; Seppänen & Koskinen 2022, 453; Ylä-Outinen 2012, 28)

Eri kehitysteorioiden mukaisesti ihminen kasvaa ja kehittyy läpi elämänsä. Ikääntymisen kehitystehtävään kuuluu oman elämän eheyttäminen ja minuuden kohtaaminen sekä menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden jäsentäminen sekä halu jättää jälkeensä merkki omasta elämästään. Sosiokulttuurisia menetelmiä hyödyntäen kyseisistä kehitystehtävistä selviytyminen voi olla yksilötasolla helpompaa. Kyseessä ei kuitenkaan ole vain menneisyyden tarkastelu, vaan myös arjen kulttuurit ja toimintatavat, joiden avulla tuetaan ikääntyneen toimijuutta ja toimintakykyä. Arjessa tapahtuvat pienetkin asiat kuten yhteiset taidetuokiot, musiikkihetket, juttutuokiot tai ulkoilu ovat kaikki sosiokulttuurista toimintaa. Keskeistä on toiminnan tavoitteellisuus ja säännöllisyys. (Hakonen 2008, 141; Nuutinen 2014, 92; Rappe ym. 2020, 141; Riekkinen-Tuovinen 2018 b, 18; Semi 2007, 144; Seppänen & Koskinen 2022, 452; Toivanen 2012, 208).

Sosiokulttuurisen työskentelyn ja gerontologisen sosiaaliohjauksen lähtökohtana onkin aina asiakaslähtöisyys eli ihmisen yksilöllisen tilanteen, toiveiden ja tarpeiden huomiointi. Myös perheen

ja läheisten roolia pidetään tärkeänä. Lisäksi ikääntyneen yksilöllinen ja kokonaisvaltainen huomiointi on ammattieettisesti velvoittavaa. Ikääntymiseen liittyvistä haasteista huolimatta sosiokulttuurisen työskentelytavan pyrkimyksenä on parantaa asiakkaidensa elämänlaatua erilaisin menetelmin. Samalla tavoitteena on helpottaa ikävaiheeseen kuuluvista kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin kannalta merkityksellisistä elämänvaiheista selviytymistä. (Lehto-Niskala 2021, 24; Nuutinen 2014, 92; Riekkinen-Tuovinen 2018 a, 177; Semi 2007, 143; Seppänen & Koskinen 2021, 452).

7 POHDINTA

7.1 Sosiokulttuurinen vanhustyö ikääntyneiden ympärivuorokautisessa palveluasumisessa

Tähän opinnäytetyöhöni liittyvän kirjallisuuskatsauksen pohjalta sain monipuolisesti tietoa sosiokulttuurisesta vanhustyöstä ikääntyneiden ympärivuorokautisessa palveluasumisessa gerontologisen sosiaaliohjauksen näkökulmasta. Saamani tiedon kategorisoin tutkimuskysymyksen yhteydessä esittelemieni yhteiskunnallisen ja kulttuurisen merkittävyyden sekä ikääntyneiden toimijuuden näkökulmista. Opinnäytetyöni tutkimuskysymyksenä oli: *”Millaisena sosiokulttuurinen työtapana näyttäytyy ikääntyneiden ympärivuorokautisessa palveluasumisessa gerontologisen sosiaaliohjauksen näkökulmasta?”*.

Tarkastellessani sosiokulttuurista vanhustyötä yhteiskunnallisesti merkittävänä ilmiönä keskeisiksi nousivat ympäristön, palvelujärjestelmän ja ikääntymispolitiikan vaikutukset ikääntyneiden toimijuuden ja osallisuuden kautta sosiokulttuuriseen vanhustyöhön. Kulttuurisena ilmiönä puolestaan keskeisiä olivat kulttuurihistoriallinen näkökulma sekä erilaiset taiteen ja kulttuurin menetelmien hyödyntäminen sosiaali- ja terveysalalla. Lisäksi tärkeässä roolissa olivat eri kulttuurien eroavaisuudet ja niiden vaikutukset muun muassa vanhustyössä. Toisaalta yksittäisten asuinpaikkojenkin kuten ympärivuorokautisen palveluasumisen yksiköissä vallitsevien yhteisöjen toimintakulttuurit ovat merkittäviä. Myös ne vaikuttavat niin sosiokulttuuristen menetelmien hyödyntämiseen kuin ikääntyneen hyvinvointiin ja viihtymiseen asuinpaikassaan. Lisäksi muutto uuteen asuinpaikkaan voi olla varsinkin muistisairaalle ikääntyneelle merkittävä muutos, johon sopeutumiseen vaaditaan myös ammattitaitoisen henkilöstön tukea. Sosiokulttuurisen työskentelyn puitteissa kulttuurisuus ei olekaan ainoastaan taiteen menetelmiä, vaan se sisältää myös kulttuurihistoriaa, toimintakulttuuria ja monikulttuurisuutta globalisoituvassa maailmassa.

Sosiaaliohjauksen näkökulmasta vastaavasti tarvitaan kykyä kohdata ikääntynyt asiakas kokonaisvaltaisesti hänen elämänsä historiansa huomioiden. Myös kunnioittava kohtaaminen sekä erilaiset taiteen ja kulttuurin menetelmät ovat tärkeässä roolissa sosiokulttuurisen vanhustyön käytännöissä.

Ikääntyneen hyvinvoinnin ja toimijuuden tukemisen näkökulmasta sosiokulttuurinen vanhustyö tarjoaa useita eri menetelmiä arjen käytäntöihin. Ikääntyneen asiakkaan näkökulmasta on tärkeää kohdata hänet kokonaisvaltaisesti huomioiden hänet psykofyysissosiaalisena yksilönä. Pelkkä taiteen ja kulttuurin osaaminen ei riitä, vaan tarvitaan myös riittävää lääkehoidon osaamista sekä asiantuntemusta erilaisista sairauksista, joita erityisesti ikääntyneiden ympärivuorokautisen palveluasumisen asukkailla usein on. Useista sairauksista ja hiipuvasta toimintakyvystä huolimatta on kuitenkin tärkeää tukea ikääntyneen toimijuutta. Vaikka toimintakyky ei sallisi aktiivista osallistumista erilaisiin aktiiviteetteihin, myös passiivinen osallistuminen on merkityksellistä ja voi lisätä kokemusta autonomiasta ja osallisuudesta.

Taiteen ja kulttuurin menetelmien hyödyntämiseksi ammattilaisilta vaaditaan riittävää osaamista asiakkaiden fyysisten, psyykkisten ja sosiaalisten tarpeiden turvaamiseksi. Lisäksi monitoimijaisia verkostoja sekä eri alojen asiantuntijoiden ammattitaitoa ja yhteistyötä hyödyntäen toiminnasta on mahdollista saada laadukasta, ikääntyneen kokonaisvaltaista hyvinvointia tukevaa. Tosin se vaatii kaikkien eri osapuolien sitoutumista toimintaan. Tässä suhteessa luultavasti lienee haasteena resurssien riittävyyden turvaaminen ja toiminnan kannalta merkityksellisten ammattilaisten verkostojen löytäminen.

Tämän kirjallisuuskatsaukseni pohjalta sosiokulttuurinen työote huomioi ikääntyneen kokonaisvaltaisesti aktiivisena toimijana. Työskentelyn toteuttamiseen kuitenkin vaikuttavat käytössä olevat resurssit, joiden taustalla puolestaan on pohjimmiltaan palvelujärjestelmät ja vallitseva sosiaalipolitiikka. Pelkkä henkilöstön määrä tai tarjolla olevat palvelut eivät kuitenkaan riitä, vaan ammattilaisilta vaaditaan riittävää osaamista ja ammattitaitoa kohdata ikääntyneet kokonaisvaltaisesti sekä järjestää säännöllistä ja tavoitteellista toimintaa. Myös ympäristöjen suunnittelu vaikuttaa ikääntyneiden osallisuuteen ja toimijuuteen elinympäristöissään. Niinpä kyseessä on viimekädessä hyvin moniulotteinen ilmiö, jonka edistämiseksi on tuskin olemassa yksiselitteistä ratkaisua. Toisaalta sen tuominen tiiviimmäksi osaksi sosiaalihuollon käytänteitä lienee vaativan usean eri tahon pitkäjänteistä työskentelyä sekä moniammatillista työotetta.

Kirjallisuuskatsaukseni pohjalta myös sosiokulttuurisen vanhustyön taustat lienevät olevan merkityksellisessä roolissa. Sosiokulttuurisesta vanhustyöstä on keskusteltu aktiivisemmin vasta verrattain vähän aikaa. Kyseiseen menetelmään sisältyy monia toimijuutta tukevia elementtejä ja jo pitkään olemassa olleita toimintamuotoja, kuten erilaiset tavat järjestää ikääntyneille mielekästä tekemistä. Myös ikääntyneen taustat ja elämänhistoria huomioidaan gerontologisessa ohjaustyössä.

Ehkä sosiokulttuurinen vanhustyö osin käsitteellistää sekä tuo näkyväksi ja tavoitteelliseksi jo olemassa olleita työskentelymenetelmiä. Sosiokulttuurisen työskentelyn menetelmät korostavat ikääntyneen omaa toimijuutta, autonomiaa ja osallisuutta ikään kuin pyrkimyksenään vähentää erilaisissa elämäntilanteissa olevien ihmisten toimintakyvyn välistä kuilua sekä lisäten yhdenvertaisuutta heidän välillään. Samalla se huomioi ikääntyneiden hyvinvoinnin laaja-alaisen tukemisen ja tarjoaa osin uudenlaisia menetelmiä ikääntyneiden auttamistyössä.

7.2 Kirjallisuuskatsauksen luotettavuus ja eettisyys

Kirjallisuuskatsauksen luotettavuuden ja eettisyyden pohdinta on keskeisessä roolissa osana onnistunutta toteutusta. (vrt. Kangasniemi ym. 2013, 298). Teoreettista osuutta koskevassa tiedonhaussa käytin erilaisia tietokantahakuja ja Finna-palvelua. Niiden lisäksi hyödynsin jo aiemmin tiedossani ollutta sosiaalialan peruskirjallisuutta. Hankkimani lähdemateriaalin kautta löytyneet uudet lähteet prosessinomaisesti syvensivät työni teoriapohjaa uusien näkökulmien ja sosiokulttuurista vanhustyötä käsitteellistävien mallien kautta.

Opinnäytetyöni kirjallisuuskatsausosuudessa käyttämäni aineiston hakuprosessin raportoin mahdollisimman läpinäkyvästi ja kattavasti (ks. luku 4.2). Osa mahdollisesta lähdeaineistosta kuitenkin jo lähtökohtaisesti rajautui hakujen ulkopuolelle, koska hakuihin otin mukaan vain ne artikkelit ja teokset, joista oli saatavilla kokotekstiversiot (*full text*). Muilta osin aineiston karsintavaiheessa pyrin systemaattisesti siihen, etteivät opinnäytetyöni tiedostamattomat tai tiedostetut pyrkimykseni tarpeettomasti vaikuttaneet aineiston suhteen tekemiini valintoihin. (vrt. Kangasniemi ym. 2013, 295 – 296, 298). Valinnat tein niin, että pyrin varmistamaan aineiston luotettavuuden hyödyntämällä lähinnä vertaisarvioituja tutkimuksia ja alan tieteellisiä teoksia. Kävin myös lähdeaineistot läpi lukuvaiheessa CASP-tarkistuslistoja hyödyntäen. Kirjallisuuskatsauksessani hyödyntämäni aineiston rajasin myös koskemaan mahdollisimman uutta aihetta käsittelevää aineistoa.

Kirjallisuuskatsaukseni luotettavuuden suhteen on merkityksellistä, että analysoidut tutkimukset ja teokset liittyvät riittävän vahvasti työn teoreettiseen taustaan. (Kangasniemi ym. 2013, 298). Tämän opinnäytetyöni kirjallisuuskatsauksessa tutkimustuloksia tarkastelin teoriaosuudessa esittelemäni ikääntyneiden toimijuuden viitekehyksen näkökulmasta. Lisäksi huomioin opinnäytetyöni tavoitteen tarkastella ilmiön yhteiskunnallista, kulttuurista ja sosiaaliohjauksellista merkittävyyttä. Kirjallisuuskatsaukseni valitsemassani aineistossa sosiokulttuurista vanhustyötä tarkasteltiin hyvin erilaisista

näkökulmista. Tästä huolimatta toimijuuteen liittyvien osa-alueiden kategorisointi onnistui varsin luontevasti, koska sosiokulttuurinen vanhustyö ja ikääntyneiden toimijuuden tukeminen koostuu monista samantyyppisistä osa-alueista. Sosiokulttuurisen vanhustyön käsite on myös sinänsä suhteellisen uusi, joten aiheesta tehtyä tutkimusta on vielä melko vähän.

Tämän opinnäytetyöni tutkimuskysymyksessä huomioin tavoitteeni riittävästä täsmällisyydestä. Ilmiötä kuvailin mahdollisimman eksaktisti, mutta riittävän väljästi erilaisten näkökulmien mahdollistamiseksi. (vrt. Kangasniemi ym. 2013, 295). Kirjallisuuskatsaukseni tuloksia eli sosiokulttuuriseen vanhustyöhön ja ikääntyneiden toimijuuteen liittyviä tekijöitä tarkastelin luvussa 5 opinnäytetyöni tutkimuskysymyksen kautta. Opinnäytetyössäni tarkastelin sosiokulttuurista vanhustyötä yleisluonteisella tasolla, mutta erilaisiin sosiaaliohjauksellisiin menetelmiin sekä ilmiön merkittävyyteen yhteiskunnallisesta ja kulttuurisesta näkökulmasta syvennyin aineistosta löydettyjen esimerkkien avulla. Kirjallisuuskatsauksen vahvuutena pidetäänkin tyypillisesti sen argumentoituutta. (Kangasniemi ym. 2013, 298).

Tässä opinnäytetyössäni tutkimuseettisiä kysymyksiä tarkastelin osana kirjallisuuskatsaukseni valitsemiani aineistoja. Varsinaisen opinnäytetyöni osalta eettisyyteen kiinnitin huomiota huolellisen ja tarkan työotteen, asianmukaisten lähdemerkintöjen, läpinäkyvän aineiston valinta- ja analysointiprosessien kautta. (ks. Varantola, Launis, Helin, Spoo & Jäppinen 2012, 6). Lisäksi ikääntyneiden toimijuutta ja sosiokulttuurista vanhustyötä pyrin tarkastelemaan kriittisesti eri näkökulmista.

7.3 Jatkotutkimusaiheita

Sosiokulttuurinen vanhustyö lienee aiheellinen tutkimuskohde myös tulevaisuudessa. Sen keinoin on tämän opinnäytetyöni pohjalta mahdollista parhaimmillaan parantaa ikääntyneiden elämänlaatua sekä auttaa identiteetin eheyttämisessä muutosten ja menetysten ikävaiheessa. Vaikka opinnäytetyöni lähdeaineisto on joiltakin osin useita vuosia vanhaa, samat ilmiöt ja lähtökohdat toistuvat myös opinnäytetyöhöni valitsemissani uudemmissa aineistoissa.

Tämän opinnäytetyöni pohjalta jatkotutkimusaiheiksi nousivat etenkin muistisairaiden toimijuuden tukeminen ympärivuorokautisessa palveluasumisessa, ikääntyneiden hyvinvoinnin lisääminen ympärivuorokautisessa palveluasumisessa sekä sosiokulttuurisen työskentelyn erityispiirteet muistisairaiden asiakkaiden ohjaustyössä.

LÄHDELUETTELO

Hakonen, Sinikka 2008. Ikääntyvien voimavarat. Teoksessa Kuluerastä voimavaraksi. Sosiokulttuurinen puheenvuoro ikääntymiskysymyksiin. (toim. Asta Suomi & Sinikka Hakonen). Jyväskylä: PS-kustannus, 121-152.

Hakonen, Sinikka 2008. Kolmas ikä voimaantumisen aikana. Teoksessa Kuluerastä voimavaraksi. Sosiokulttuurinen puheenvuoro ikääntymiskysymyksiin. (toim. Asta Suomi & Sinikka Hakonen). Jyväskylä: PS-kustannus, 153-159.

Hakonen, Sinikka 2008. Monitieteinen käytäntö. Teoksessa Kuluerastä voimavaraksi. Sosiokulttuurinen puheenvuoro ikääntymiskysymyksiin. (toim. Asta Suomi & Sinikka Hakonen). Jyväskylä: PS-kustannus, 46-55.

Hakonen, Sinikka 2008. Sosiokulttuurisuus. Teoksessa Kuluerastä voimavaraksi. Sosiokulttuurinen puheenvuoro ikääntymiskysymyksiin. (toim. Asta Suomi & Sinikka Hakonen). Jyväskylä: PS-kustannus, 33-35.

Helminen, Pirjo 2015. Sosiaaliohjaus. Teoksessa Asiakastyön menetelmiä sosiaalialalla. (toim. Pirjo Näkki, Terttu Sayed & Pirjo Helminen). Helsinki: Edita.

Jyrkämä, Jyrki 2007. Toimijuus ja toimijatilanteet – aineksia ikääntymisen arjen tutkimiseen. Teoksessa Vanhuus ja sosiaalityö. Sosiaalityö avuttomuuden ja toimijuuden välissä. (toim. Marjaana Seppänen, Antti Karisto ja Teppo Kröger). Jyväskylä: PS-kustannus, 195-218.

Jyrkämä, Jyrki 2001. Vanheneminen ja vanhuus. Teoksessa Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologiaa. (toim. Anne Sankari & Jyrki Jyrkämä). Tampere: Osuuskunta Vastapaino, 267-312.

Karjalainen, Marja-Liisa 2013. Vanhuskäsityksiä julkisissa ja yksityisissä organisaatioissa. Tehostetun palveluasumisen yksiköiden vertailu henkilöstön näkökulmasta. Itä-Suomen yliopisto, Sosiaalija terveysjohtamisen laitos. 2013. Hakupäivä 15.7.2023. https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/12290/urn_nbn_fi_uef-20130306.pdf

Kangasniemi, Mari, Utriainen, Kati, Ahonen, Sanna-Mari, Pietiläinen, Anna-Maija, Jääskeläinen, Petri & Liikanen Eeva 2013. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus: eteneminen tutkimuskysymyksestä jäsenettyyn tietoon. *Hoitotiede* 25 (4), 291-301. Hakupäivä 1.8.2023. <https://journal.fi/hoitotiede/article/view/128286/77409>

Karkkulainen, Marjatta, Ala-Vannesluoma, Taija, Airaksinen, Raija, Varonen, Henna, Kastu, Riikka & Sipi, Sanna 2019. *Toimii! Hoitajan opas toiminnallisiin menetelmiin. 2, uudistettu painos*. Helsinki: Edita.

Korkalo, Tuija & Mustanoja, Minna 2012. *Sosiokulttuurinen toiminta osaksi arkea. Opinnäytetyö. Keski-Pohjanmaan ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma*. Hakupäivä 8.5.2023. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/39173/Korkalo_Tuija_Mustanoja_Minna.pdf?sequence=1%20.

Koskinen, Simo & Marjaana Seppänen 2013. "Gerontologinen sosiaalityö". Teoksessa *Gerontologia*. (toim. Eino Heikkinen, Jyrki Jyrkämä & Taina Rantanen). Helsinki: Duodecim, 444–453.

Kurki, Leena 2007. *Innostava vanhuus*. Helsinki: Finn Lectura.

Kylmä, Jari & Juvakka, Taru 2007. *Laadullinen terveystutkimus*. Helsinki: Edita.

Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvveluista 980/2012

Lehto-Niskala, Vilhelmiina 2021. *Toimintakyky hoivapolitiikan ja hoidon arjen risteyksessä. Ikään-tyneiden ympärivuorokautisen hoidon asukkaiden, heidän perheenjäsentensä sekä hoitajien käsi-tyksiä toimintakyvystä ja kuntoutuksesta*. Hakupäivä 15.8.2023. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/133478/978-952-03-2054-6.pdf?sequence=2&isAllowed=y>

Lundahl, Raija, Hakonen, Sinikka & Suomi Asta 2007. *Taide ja kulttuuri – innovaatioita seniori- ja vanhustyöhön*. Teoksessa *Vanhuus ja sosiaalityö. Sosiaalityö avuttomuuden ja toimijuuden välissä*. (toim. Marjaana Seppänen, Antti Karisto & Teppo Kröger). Jyväskylä: PS-kustannus, 253-270.

Niela-Vilén, Hannakaisa & Hamari Lotta 2016. Kirjallisuuskatsauksen vaiheet. Julkaisussa Kirjallisuuskatsaus hoitotieteessä. 2. korjattu painos. (toim. Minna Stolt, Anna Axelin & Riitta Suhonen). Turun yliopiston hoitotieteen laitoksen julkaisuja, sarja A73, 23–34.

Nuutinen, Teija 2014. Sosiokulttuurisen vanhustyön idea ja käytäntö. Teoksessa Ikä! Moninainen ikäosaaminen. (toim. Arja Jämsén & Tuula Kukkonen). Hakupäivä 1.8.2023. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/791977/B24_Moninainen-ikaosaaminen.pdf?sequence=2&isAllowed=y , 92-95

Nuutinen, Teija 2013. Vanhu(u)skäsitykset – medikaalisesta sosiokulttuuriseen. Hakupäivä 1.8.2023. <https://leenacalveley.files.wordpress.com/2014/05/vanhuusk3a4sitykset-e28093-medikaalisesta-sosiokulttuuriseen.pdf> .

Näslindh-Ylispangar, Anita 2012. Vanhuksen terveyden, hyvinvoinnin ja hyvän elämän edistäminen. Helsinki: Edita.

Rappe, Erja, Rajaniemi, Jere & Topo Päivi 2020. Hyvä asuminen muistisairana. Gerontologia 34(2), 135-154. Hakupäivä 1.8.2023 <https://journal.fi/gerontologia/article/view/84947/53430>

Ray, Mo & Seppänen, Marjaana 2022. Rakenteellinen lähestymistapa vanhussosiaalityössä – kriittisen gerontologisen sosiaalityön näkökulma. Teoksessa Rakenteellinen sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2014. 4. painos. (toim. Anneli Pohjola, Merja Laitinen & Marjaana Seppänen). United Press, 234-247.

Riekkinen-Tuovinen, Sointu 2018 a. Sosiokulttuurista vanhustyötä paikantamassa. Tutkimus erilaisissa vanhusten asumisympäristöissä. Hakupäivä 14.6.2023. https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/18866/urn_isbn_978-952-61-2703-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Riekkinen-Tuovinen, Sointu 2018 b. Sosiokulttuurista vanhustyötä paikantamassa. Gerontologia 3/2018. Hakupäivä 4.9.2023. <https://journal.fi/gerontologia/article/view/71143/36854>

Riekkinen-Tuovinen, Sointu 2019. Sosiokulttuurisuus vanhustyössä – lisää mielikuvitusta vanhustyöhön! Hakupäivä 14.6.2023. <https://www.gerontologia.fi/sites/gerontologia.fi/files/Sointu%20Riekkinen-Tuovinen%20Sosiokulttuurisuus.pdf>

Rinne, Virve 2019. Taiteen ja kulttuurin hyödyntäminen osana iäkkään aktiivista arkea. Teoksessa Hyvä vanhuus. Menetelmiä aktiivisen arjen tukemiseen. (toim. Jenni Kulmala). Jyväskylä: PS-kustannus, 290-302.

Salminen, Ari. 2011. Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyypeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasan yliopiston julkaisuja. Hakupäivä 1.8.2023. https://www.univaasa.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-349-3.pdf.

Sarvimäki, Pirjo & Siltaniemi, Aki (toim.) 2007. Sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön tehtäväkennesuositus.

Selin, Matti & Siponkoski Silva 2022. Etsivä kulttuurinen vanhustyö. Toimintamallin kuvaus ja vinkkejä soveltamiseen. Hakupäivä 8.5.2023. <https://www.expressmagnet.eu/pub/135/Etsiva-kulttuurinen-vanhustyo/#p=1>

Semi, Taina 2007. Polkuja ilmaisulliseen vapauteen – Sosiokulttuurinen innostaminen vanhustyön yhteisössä. Teoksessa Vanhuuden monet kasvot (toim. Taimi Tulva, Ilkka Uusitalo & Kimmo Harra). Helsinki: Okka, Opetus-, kasvatus- ja koulutusalojen säätiö, 143-154.

Seppänen, Marjaana & Koskinen, Simo 2022. Gerontologinen sosiaalityö. Teoksessa Gerontologia. (toim. Taina Rantanen, Katja Kokko, Sarianna Sipilä & Anne Viljanen). Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 448-457

Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2007:14. Helsinki 2007. Hakupäivä 21.7.2023. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/73389/URN%3aNBN%3afe201504223872.pdf?sequence=1&isAllowed=y> .

Sosiaalialan ammattikorkeakouluverkosto 2023. Sosiaalialan tutkinnot ja kompetenssit. Hakupäivä 1.8.2023. <https://www.sosiaalialanamkverkosto.fi/sosiaalialan-tutkinnot-ja-kompetenssit/>

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014

Stenberg, Taina 2015. Muistelu vuorovaikutusmenetelmänä. Hakupäivä 8.5.2023. <https://www.ikainstituutti.fi/content/uploads/2016/08/muistelu-vuorovai-kutusmenetelm%C3%A4n%C3%A4.pdf>.

Stolt, Minna, Koskenniemi, Jaana, Katajisto, Jouko, Hupli, Maija, Jartti, Laura, Suhonen, Riitta & Leino-Kilpi, Helena 2015. Muistihäiriöitä sairastavien iäkkäiden henkilöiden elämänlaatu kotihoidossa ja ympärivuorokautisessa hoidossa. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti*, 52, 1, 62–77. Hakupäivä 21.7.2023. <https://journal.fi/sla/article/view/50760>, BASE - Bielefeld Academic Search Engine.

Sulosaari, Virpi & Kajander-Unkuri Satu 2016. Integroitu kirjallisuuskatsaus. Julkaisussa *Kirjallisuuskatsaus hoitotieteessä*. 2. korjattu painos. (toim. Minna Stolt, Anna Axelin & Riitta Suhonen). Turun yliopiston hoitotieteen laitoksen julkaisuja, sarja A73, 107–117.

Tapio, Tarja 2019. Ikäntyminen, koti ja arki maaseutuympeiristössä toimijuuden ja jatkuvuuden näkökulmista. Teoksessa *Seinäjoen ammattikorkeakoulu 2019: Moninaista osaamista*. (toim. Seiliina Päällysaho, Ari Haasio, Silja Saarikoski & Sirkku Uusimäki). *Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarja A. Tutkimuksia* 32., 476-483 Hakupäivä 5.5.2023. <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/266353/A32.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

Tedre, Silva 2003. Hoiva ja vanhuus. Teoksessa *Seniori- ja vanhustyö arjen kulttuureissa*. (toim. Marjatta Marin & Sinikka Hakonen). Jyväskylä: PS-kustannus, 57-71.

Tedre, Silva 2007. Toista tarvitseva toimija ja ne toiset. Teoksessa *Elämänilon välähdyksiä. Taiteen ja vanhustyön kohtaamisia*. (toim. Teija Nuutinen). Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulun julkaisuja C: Tiedotteita, 24. Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu.

Toivanen, Irene 2012. Mikä tekee meistä ihmisiä. *Aikuiskasvatus*, 32 (3), 201-210. Hakupäivä 4.9.2023. <https://journal.fi/aikuiskasvatus/article/view/93992/52670>.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2012. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta TENK 2023. Hyvä tieteellinen käytäntö (HTK). Hakupäivä 1.8.2023. <https://tenk.fi/fi/tiedevilppi/hyva-tieteellinen-kaytanta-htk>

Varantola, Krista, Launis, Veikko, Helin, Markku, Spoof, Sanna-Kaisa & Jäppinen, Sanna (toim.) 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2012. Hakupäivä 1.8.2023. https://tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf

Virkola, Elisa 2014. Toimijuutta, refleksiivisyyttä ja neuvotteluja – muistisairaus yksinasuvan naisen arjessa. Jyväskylä studies in education, psychology and social research. Hakupäivä 1.6.2023. https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/42804/978-951-39-5568-7_vaitos25012014.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Väänänen, Seppo 2007. Luovuus kuuluu jokaiselle. Teoksessa Elämänilon välähdyksiä. Taiteen ja vanhustyön kohtaamisia. Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu. Julkaisusarja C: Tiedotteita, 24. (toim. Teija Nuutinen). Joensuu: Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu, 60-73.

Ylä-Outinen, Tuulikki 2012. Ikäihmisten arki – Kotona asuvien ja palvelutaloon muuttaneiden ihmisten kertomuksia jokapäiväisestä elämästä. Hakupäivä 15.8.2023. https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/11649/urn_isbn_978-952-61-0974-9.pdf